

TARTU ÜLIKOOL
Sotsiaalteaduste valdkond
Johan Skytte poliitikauuringute instituut

Robert Lang
RIIGIKOGU VALIMISTE KANDIDAATIDE ANNETUSED OMA ERAKONNALE
2019. JA 2023. AASTATE VALIMISTE NÄITEL

Bakalaureusetöö

Juhendaja: Mihkel Solvak (PhD)

Tartu 2026

Autorsuse deklaratsioon

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite seisukohad ning kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Töö sõnade arv: 11 019

Robert Lang, 17.05.2026

Annotatsioon

Käesolev bakalaureusetöö analüüsib kandidaatide annetuste ja ringkonnanimikirjade positsioonide vahelisi seoseid Eesti 2019. ja 2023. aasta Riigikogu valimiste näitel. Töö eesmärk oli välja selgitada, kas kandidaatide rahaline panustamine oma erakonda on seotud nende positsiooniga valimisnimekirjas. Uurimustöö tugineb kartellipartei, ressursisõltuvuse ja kandidaatide selekteerimise teooriatele ning kasutab regressioonanalüüsi ERJK annetuste andmete ja Vabariigi Valimiskomisjoni kandidaatide nimekirjade põhjal. Tulemused näitasid statistiliselt olulist seost kandidaatide annetuste ja nimekirjapositsioonide vahel, eriti erakondades, kus rahaline panustamine oli organisatsiooniliselt ootuspärane. Uurimus viitab, et rahalised ressursid võivad mõjutada kandidaatide poliitilisi võimalusi ja erakondade sisemist konkurentsi.

Abstract

This bachelor's thesis examines the relationship between candidates' donations to political parties and their positions on electoral district candidate lists in Estonia during the 2019 and 2023 parliamentary elections. The aim of the study was to determine whether financial contributions made by candidates to their own parties are associated with their placement on party lists. The theoretical framework is based on cartel party theory, resource dependence theory, and candidate selection theory. The study uses regression analysis based on donation data from the Estonian Political Parties Financing Surveillance Committee and candidate lists from the National Electoral Committee. The results indicate a statistically significant relationship between candidates' donations and their list positions, particularly in parties where financial contributions were formally or informally expected. The findings suggest that financial resources may influence candidates' political opportunities and internal party competition in the Estonian party system.

Sisukord

<i>Sissejuhatus</i>	5
<i>1. Teoreetiline raamistik</i>	7
1.1 Teoreetiline mudel ja hüpoteesid	8
1.2 Eestis toimuvate valimiste tihedus	10
1.3 Erakondade rahastamise regulatsioon ja põhimõtted Eestis	11
1.4 Rahastusega seonduva kajastamine erakondade põhikirjades	13
1.5 Kandidaatide selekteerimine teoorias ja Eesti parteisüsteemis	17
1.6 Riigikogu valimistel jaotatavad mandaadid.....	20
<i>2. Metodoloogia ülevaade</i>	22
2.1 Uurimusküsimus, analüüsimeetod, metodoloogilised piirangud	22
2.2 Valim ja analüüsi kaasatud erakonnad	23
2.3 Andmeallikad ja andmete korrapärane	24
2.4 Analüüsis kasutatavate tunnuste seletused	25
2.5 Metoodika ja uurimustöö kitsaskohad	27
<i>3. Andmete analüüs ja selle tulemused</i>	29
3.1 Andmete analüüsi käigus tekkinud tähelepanekud.....	29
3.2 Regressioonanalüüsi tulemused.....	30
3.2.1 Esmane seos annetuste ja nimekirjapositsiooni vahel.....	30
3.2.2 Kontrollmuutujatega regressioonanalüüs	33
3.2.3 Regressioonimudelite kokkuvõte.....	38
<i>4. Arutelu</i>	40
<i>Kokkuvõte</i>	43
<i>Kasutatud kirjandus</i>	44
<i>LISA 1</i>	48

Sissejuhatus

Demokraatliku ühiskonna toimimise üheks oluliseks eelduseks on poliitilises süsteemis valitsev aus ning läbipaistev konkurents, mille üheks komponendiks on erakondade rahastamine. Euroopa institutsioonides käsitletakse erakondade rahastamist läbipaistvuse ja korruptsiooniriski küsimusena ning selle reguleerimist on peetud oluliseks osaks korruptsioonivastasest poliitikast (Walecki, 2007). Samal ajal on raha demokraatliku poliitilise konkurentsi jaoks vajalik osa, kuid ebapiisavalt reguleeritud erakondade rahastamine võib suurendada erahuvide liigset mõju poliitilisele süsteemile (OECD, 2017). See muutub eriti määravaks esinduskogude valimiskampaaniate korraldamisel, mille rahastamine nõuab märkimisväärsed ressursse. Seetõttu on erakondade rahastuskanalite stabiilsus oluline nende poliitilises konkurentsis osalemiseks.

Üheks erakondade rahastamise võimaluseks on kandidaatide endi tehtud annetused oma parteile. Need annetused võivad potentsiaalselt näidata pühendumust, kuid samal ajal tekitada kahtlusi erakonna sisedemokraatia läbipaistvuse ning kandidaatide vahelise ausa konkurentsi osas. Eriti tähtsaks muutub see esinduskogu valimiste eel, kus erakonna rahaline võimekus mõjutab kampaania tegemise ulatust, seeläbi nähtavust ning kokkuvõttes võib omada mõju valimistulemusele.

Eestis on erakondade rahastamise küsimus olnud pikaajaliselt avalikus ruumis olulisel kohal, kuna see mõjutab otseselt poliitilist konkurentsi ja avalikkuse usaldust poliitiliste institutsioonide vastu. Kuigi Eestis on kehtestatud võrdlemisi ranged regulatsioonid erakondade rahastamise läbipaistvuse tagamiseks, on avalikus ruumis erinevate skandaalide, meediakajastuste ning poliitiliste debattide kaudu korduvalt tõstatatud küsimusi rahastamise mõju kohta päevapoliitikale ja poliitilistele otsustusprotsessidele. Võimaliku keelatud rahastamisega seotud tähelepanu on tabanud paljusid suuri Eesti parteisid nagu Isamaa, Reformierakond ja Keskerakond (ERR, 2014, 2017, 2025).

Käesoleva töö eesmärk on uurida 2019. ja 2023. aasta Riigikogu valimiste näitel erakondade koosseisus kandideerivate inimeste poolt oma parteidele tehtud annetuste ja kandidaatide ringkonna valimisnimekirjade positsioonide vahelisi seoseid. Selle töö keskne uurimisküsimus on: kas kandidaatide poolt tehtud annetused mõjutavad nende positsiooni erakonna ringkonnanimekirjas?

Eesmärk on anda ülevaade, kas ja kuidas valimistele eelnenud aasta jooksul tehtud annetused mõjutavad ühe võimaliku tegurina erakonna koosseisus kandideerivate isikute positsiooni

ringkonnanimikirjas ning omavad seeläbi mõju nende pääsemisele Riigikogusse. Rahaline panus on üks võimalik mõjutegur, mis kandidaatide positsiooni mõjutab, kuid praktikas on selliseid tegureid teisigi – näiteks poliitiline staaž, töötamine avalikul ametikohal, sugu, avalikus meediapildis olemine jne. Sellise seose olemasolu, kandidaatide annetuste ja nimekirja positsiooni vahel, võib viidata ressursipõhiste mõjudele otsustusprotsessis. Uurimustöö annab sissevaate ka teiste muutujate mõjude kohta, kuid keskendub peamiselt annetustele.

Esmalt pakub uurimustöö ülevaate teoreetilisest raamistikust, mis sisaldab valimiste, erakondade rahastamise regulatsioonide, parteide sisedemokraatia ja kandidaatide selekteerimise protsessi ülevaateid koos laiemal erakondade rahastamise ja poliitilise mõju kontseptsiooni tutvustusega. Seejärel kirjeldatakse lahti andmete analüüsi metodoloogia, tunnused, erakondade valim, regressioonimudel ning metoodika kitsaskohad. Lõpetuseks viiakse uurimustöö käigus läbi regressioonanalüüs, tulemuste tutvustus ning nende vaatlemine teooria kontekstis.

Teema valikul mängisid rolli kolm peamist põhjust. Esiteks mõjutas uurimisteema valikut õpingute ajal läbitud aine raames tehtud kursusetöö parlamendiliikmete annetuspraktikatest, mille puhul joonistus välja mitmeid seaduspärasusi konkreetsete erakondade näitel. Teiseks toetas teema valikut Eesti avalikkuse kõrgendatud huvi erakondade rahastamise süsteemi ning annetuste korrektsuse osas. Kolmandaks pole sellise seose esinemist, annetuste ja kandidaatide positsioonide vahel, varem põhjalikult kontrollitud.

Uurimuse kirjutamisel olen toetava teoreetilise raamistiku loomiseks kasutanud teadusartikleid, erakondade põhikirjasid ning Eesti Vabariigi seadusi. Regressioonanalüüsi tegemisel on kasutatud erakondade poolt esitatud aruandeid Erakondade Rahastamise Järelevalve Komisjonile (ERJK), Vabariigi Valimiskomisjoni (VVK) andmeid kandidaatide ja valimistulemuste kohta ning Tartu Ülikooli õppejõududelt (Martin Mölder ja Mihkel Solvak) saadud algandmeid kandidaatide osas. Uurimuse kirjutamisel on kasutatud tehisintellekti allikate leidmiseks, teema üle arutlemiseks ja õigekirja toimetamiseks.

1. Teoreetiline raamistik

Erakondade rahastamise teooriaid on poliitikateaduses käsitletud mitmete nurkade alt. Käesoleva uurimuse seisukohast on eelkõige oluline välja tuua kandidaatide selekteerimise ja nimekirjade kujunemisega seonduv raamistik ning kartellipartei ja ressursisõltuvuse teoreetilised käsitlused. Nende teooriate kombineerimisel on võimalik analüüsida, millised tegurid mõjutavad kandidaatide positsiooni erakondade valimisnimekirjades ning kas rahalised vahendid on organisatsiooniliste otsuste puhul oluline tegur ja kuidas kandidaatide annetused võivad toimida formaalse või mitteformaalse lojaalsussignaalina valimisnimekirjade koostamisel. Lisaks on teoreetilise osa eesmärk kirjeldada keskkonda, milles erakonnad tegutsevad ning kuidas võib ressursside vajadus neid selles mõjutada.

Parteide rahastamine on esindusdemokraatia toimimise keskne ja lahutamatu osa. Poliitikateaduses on erakondi käsitletud vahendaja rolli täitjana ühiskonna ja riigi vahel, mille toimimine sõltub paratamatult ressurssidest (Katz & Mair, 1995). Erakonnad vajavad edukaks toimimiseks erinevaid ressursse, millest rahastus on üks oluline eeltingimus poliitiliseks jätkusuutlikkuseks, sest erakondlik konkurents ei tugine ainult motiveeritud liikmete vabatahtlikule panusele ja erakonna organisatsioonilisele struktuurile, vaid ka rahalistele vahenditele (Nassmacher, 2003). Rahalised ressursid on eelduseks, et erakonnad saaksid üleval pidada organisatsiooni, konkureerida poliitilises tegevuses ja osaleda valimiskampaaniates. Erakondade rahastamiseks on suures plaanis kolm võimalust: riiklik rahastus, annetused ja liikmemaksud.

Kirjanduses tuuakse välja, et erakondade rahastamine ei ole ainult tehniline ja protseduuriline küsimus, vaid võib mõjutada demokraatia legitiimsust, poliitilise konkurentsi ausust ja erakondade sõltuvussuhteid eri rahastusallikatest (Nassmacher, 2003; Norris & van Es, 2016). Rahastamise erinevad vormid ja allikad suunavad seda, milline on erakondade sõltuvus erinevatest ühiskondlikest huvigruppidest. Sellised sõltuvussuhted võivad kujundada pikas plaanis erakondade tegutsemise põhimõtteid ja organisatsiooni juhtimise strateegiat.

Erakondade rahastamise erivormina käsitlevad Bolleyer ja Gauja parlamendiliikmete palgast tehtavaid regulaarseid makseid erakonnale parteimaksuna, mis võib näidata, kui suurel määral erakond suudab parlamendiliikmete üle kontrolli teostada (Bolleyer & Gauja, 2013). Rahaline panustamine, sealhulgas käesoleva töö kontekstis kandidaatide annetused, võib seega kujuneda erakonnasiseste poliitiliste otsustusprotsesside juures mõjutavaks teguriks.

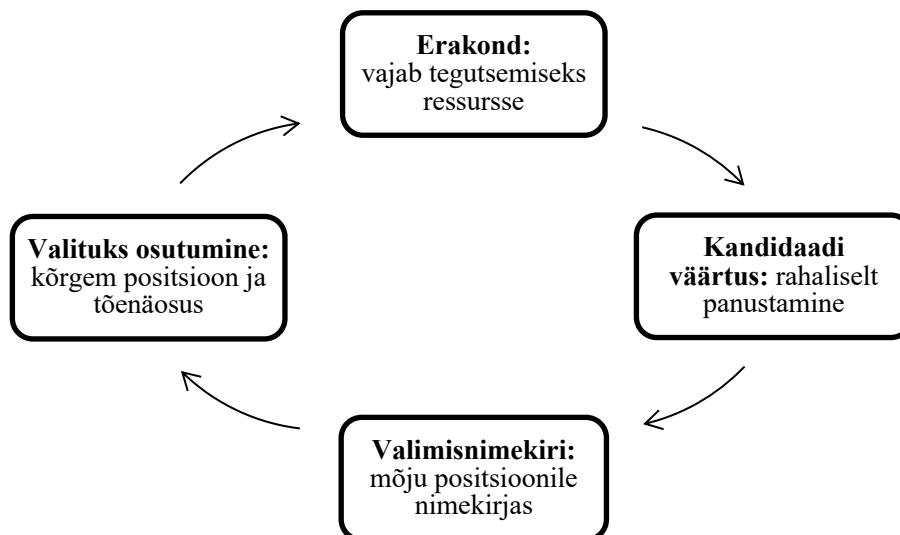
Kartellipartei teooria kohaselt on erakonnad aja jooksul üha rohkem sõltuvad ressursidest ning on oma liikmetest distantseerunud ja selle tulemusena on võimalik, et otsustusprotsess on koondunud kitsama parteieliidi kätte (Katz & Mair, 1995). Katz & Mair käsitus on üle 30 aasta vana, kuid loob olulise raamistiku parteide organisatsioonilise muutuse mõistmiseks. Selliste parteide arengute puhul võivad annetustest saadavad rahalised vahendid potentsiaalselt kujuneda strateegiliseks ressursiks, mis omakorda võib mõjutada organisatsioonilisi otsuseid.

Väljatoodud loogika võib viidata süsteemsele seosele erakonna ressursivajaduse ja seeläbi poliitilise esindatuse saavutamise vahel ning loob eelduse käsitleda rahalisi ressursse parteide toimimise osana. Uurimustöö parema jälgitavuse eesmärgil tuuakse järgnevalt välja teoreetiline mudel ja hüpoteesid ning seejärel käsitleb uurimus Eesti erakondade ressursivajadust, välist ja sisemist regulatiivset keskkonda ning detailsemalt selekteerimise põhimõtteid ja valimisnimekirjades paiknemise olulisust.

1.1 Teoreetiline mudel ja hüpoteesid

Ülaltoodud teooriate põhjal lähtub käesoleva uurimustöö teoreetiline raamistik eeldusest, et parteide tegutsemine on juhitud ressursside maksimeerimise loogikast, kus poliitika teostamine eeldab arvestatavate rahaliste vahendite olemasolu ning see omab otsuste tegemisel mõju. Erakonnad sõltuvad ressursside saamiseks riigist või liikmetega seotud rahastusviisidest (annetused ja liikmemaksud). Igasugune sõltuvussuhe omakorda tähendab, et ressursi omanikul ehk antud juhul liikmetel võib tekkida teatav mõju erakonnale. Käesoleva töö eesmärk on vaadelda selle võimaliku mõju avaldumist poliitika teostamise vaatest ühes keskses protsessis ehk valimisnimekirjade koostamises.

Individuaalse mõju hindamisel organisatsioonis on keeruline tagada objektiivsust, kuid selleks pakub võimaluse valimisnimekiri. Oma olemuselt tähendab see kandidaatide numbrilist järjestamist ning uurimustöö eeldus on, et see omakorda võimaldab näha indiviidi suhtelist olulisust erakonnas või positsiooni organisatsioonis. Kandidaadid võivad olla motiveeritud enda individuaalset mõju tõstmaks ja üks võimalus selleks on annetuste tegemine erakonnale.

Joonis 1: Teoreetiline mudel nimekirjapositsiooni ja rahalise panuse võimalikust seosest.

Erakonnad võivad vahendite maksimeerimise huvides pidada olulisemaks kandidaate, kes on valmis panustama partei rahalise võimekuse tõstmisse. See võib luua eelduse järjepidevaks mehhanismiks, kus on neli poliitilise süsteemi toimimise vaatest olulist pidepunkti:

- 1) Erakond: vajab tegutsemiseks ressursse, sealhulgas edukate kampaaniate tegemiseks rahalisi vahendeid;
- 2) Kandidaat: liige, kes teeb erakonnale rahalisi annetusi, võib aja jooksul muutuda partei jaoks väärtuslikumaks;
- 3) Valimisnimekiri: annetamisel võib olla positiivne mõju valimisnimekirja positsiooni paranemisele;
- 4) Valituks osutumine: kõrgem positsioon valimisnimekirjas parandab kandidaadi valituks osutumise võimalusi.

Väljatoodud loogika võib viidata süsteemsele seosele oma erakonna rahastamise ja seeläbi poliitilise esindatuse saavutamise vahel. Annetamispraktikaid vaadates on erakondi, kus valituks osutumine tähendab vaikivat või kirjalikku suunist erakonnale rahalisi annetusi teha.

Teoreetilisest mudelist tulenevalt on uurimustöö hüpoteesid:

Hüpotees 1: Kandidaatide annetused enda erakonnale on positiivselt seotud nende positsiooniga erakonna ringkonnanimekirjas.

Hüpotees 2: Annetuste summa on tugevam ringkonnanimikirja positsiooni mõjutaja kui muud kandidaadi tugevust kirjeldavad tunnused.

Hüpotees 3: Annetamiskohustusega erakondades on annetuse ja ringkonnanimikirja positsiooni vaheline seos tugevam kui erakondades, kus pole annetamiskohustust.

Hüpoteeside sõnastamisel on lähtutud kättesaadavast teoreetilisest teaduslikust kirjandusest, raportitest ning varasematest uuringutest parteide rahastamise ja poliitiliste süsteemide vallas.

1.2 Eestis toimuvate valimiste tihedus

Järgneva alapeatüki eesmärk on käsitleda valimiste tiheduse mõju ressursivajadusele. Eestis kehtib esindusdemokraatia ehk demokraatia vorm, kus inimeste valitud esindajad teostavad neile antud mandaadi alusel võimu.

Selle korraldamiseks viiakse Eestis läbi kolme eri tüüpi esinduskogude valimisi – iga nelja aasta tagant toimuvad Riigikogu valimised ja kohalike omavalitsuste volikogude valimised ning iga viie aasta tagant toimuvad Euroopa Parlamendi valimised. Valimiste korraldust reguleerivad Riigikogu valimise seadus (edaspidi RKVS), Kohaliku omavalitsuse volikogu valimise seadus (edaspidi KOVVS) ja Euroopa Parlamendi valimise seadus (edaspidi EPVS), mis sätestavad valimiste läbiviimise korra, kandidaatide registreerimise tingimused ning hääletamise tehnilised protseduurid. (RKVS, 2024; KOVVS, 2026; EPVS, 2024)

Käesoleva uurimuse seisukohast on oluline luua ajajoon kõigi kolme valitava kogu valimiste viimaste toimumiste kohta, et demonstreerida erakondade ressursivajadust poliitika teostamisel. Tabelisse 1 on Vabariigi Valimiskomisjoni (VVK) andmetel kantud iga valimiste tüübi viimased kolm toimumist. Sellest lähtuvalt näeme, et perioodil 2014–2025 ei olnud mitte ühtegi aastat, kus ei ole toimunud valimisi või millele ei oleks järgnenud mõne esindusorgani riiklikult korraldatavaid valimisi. 2019. aasta oli erilise surve all, kuna siis toimusid samal aastal nii Riigikogu kui Euroopa Parlamendi valimised. Sellest nähtub, et erakonnad on püsivas valimistsüklis, milles kas osaletakse samal aastal valimistel või on surve valmistuda järgmisel aastal toimuvateks valimisteks. Sellises tsüklis osalemine nõuab ressursse ehk rahastuse mobiliseerimist.

Tabel 1: Esinduskogude valimiste toimumise aastate tabel (VVK, 2026).

Valimised	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
RK valimised		•				•				•		
KOV valimised				•				•				•
EP valimised	•					•					•	

Ressursside mobiliseerimine on vajalik, sest valimistel edukas olemine eeldab erakondadelt märkimisväärseid kulutusi laiapõhjaliste kampaaniate korraldamiseks ja kandidaatide nähtavuse tõstmiseks valijate hulgas. See tegevus suurendab parteide rahalist koormust ja muudab finantsküsimused üheks erakonna toimimise keskseks strateegiliseks küsimuseks.

1.3 Erakondade rahastamise regulatsioon ja põhimõtted Eestis

Selles alapeatükis lähtutakse kolmetasandilisest regulatsioonide ja põhimõtete loogikast, kus keskne osa on erakonnaseadusel, seda täiendavad valimiste korraldust reguleerivad seadused ja laiema konteksti loob korruptsioonivastane õigusraamistik. Regulatsioonil on oluline roll näitamaks, milline on annetuste roll parteide rahastamisel.

Eesti erakondade rahastamise süsteemi reguleerib peamiselt 1994. aastal vastu võetud ning mitmeid uuendusi läbinud Erakonnaseadus (edaspidi EKS). See sätestab erakondade jaoks seaduslikud rahastamise allikad, sellega kaasnevad piirangud ja aruandluse kohustuse (EKS, 2023, § 12¹–12⁷). Kui erakonnaseadus annab praktilised suunised ja juhised, siis lisaks sellele kujundab erakondade rahakasutust veel Riigikogu valimise seadus, Kohaliku omavalitsuse volikogu valimise seadus ja Euroopa Parlamendi valimise seadus, mis reguleerivad laiemalt kandidaatide registreerimist ja valimiskampaaniate läbiviimist (RKVS, 2024; KOVVS, 2026; EPVS, 2024). Kolmanda ja laiema taseme erakondade rahastamist puudutavatele regulatsioonidele annab korruptsioonivastane seadus, mis käsitleb avaliku võimu kuritarvitamise ennetamist, huvide konflikti ja keelatud mõjutamist (Korruptsioonivastane seadus, 2025).

Demokraatlikus süsteemis peab parteide rahastamise seadusandlus tasakaalustama korruptsiooni ennetamise ja seadusandluse läbipaistvuse nõuded ning poliitiliste õiguste praktiseerimise ja universaalse ühinemisvabaduse. Liiga piirav regulatsioon võib omada mõju erakondade sisestele protsessidele ja hakata piirama poliitilist osalust. (Agu, 2015, lk 11)

Eesti parteide rahastamise süsteem rajaneb kombineeritud mudelil, mis on rangelt seadusega reguleeritud. Parteid võivad saada tulusid liikmemaksudelt, riigieelarvelistest eraldistest, annetustelt ning tehingutelt erakonna varaga (EKS, 2023, § 12¹ lg 2). Parteide võimalused teenida tulu on seega piiratud ja nad ei tohi vabalt tegeleda majandustegevusega või osaleda ettevõtluses. Erakond on eraõiguslik juriidiline isik, millele kohaldatakse mittetulundusühingute seadust Erakonnaseadusest tulenevate eranditega, mille alusel seab juriidiline vorm piirangud tulu teenimiseks (EKS, 2023, § 1 lg 2). Sama seadus defineerib ka erakonna mõiste, mis kokkuvõtlikult ütleb, et erakond on Eesti kodanikest koosnev poliitiline ühendus, mille eesmärk on oma toetajaskonna huve esindada ning riigivõimu teostada (EKS, 2023, § 1 lg 1). Eelnevat arvesse võttes annab Erakonnaseadus parteidele väga selged piirid finantside korraldamise osas ning samuti piirab tulu teenimise lisavõimalusi, kuna selliste organisatsioonide põhieesmärk on võimu teostamine, mitte majandusliku tulu saavutamine.

Erakonnaseadus defineerib selgelt ka keelatud annetuste vormid, milleks on näiteks anonüümselt tehtud annetused, juriidiliste isikute poolt tehtud annetused, ilma elamisloata välismaalaste annetused või annetused, mis on seotud kaupade, teenuste ja varaliste õiguste loovutamise erakonnale tingimustel, mis pole kättesaadavad teistele (EKS, 2023, § 12³ lg 2). Lisaks paneb seadus piirangud varemalt problemaatiliseks osutunud sularahas tehtud annetustele ning ütleb, et majandusaasta jooksul tohib ühelt isikult vastu võtta maksimaalselt 1200 euro ulatuses sularahas tehtavaid annetusi (EKS, 2023, § 12³ lg 3). Juriidiliste isikute poolt tehtavad annetused keelustati Eestis 2004. aastal (Raiste, 2025).

Eestis tegutsevad parteid võivad ühe tuluvormina saada riigieelarvelist eraldist, mille suurus sõltub viimaste Riigikogu valimiste tulemustest ja parlamenti valituks osutunud erakondade puhul on proportsionaalne valimistel saavutatud mandaatide arvuga (EKS, 2023, § 12⁷).

Erakondadel on kohustus esitada detailseid aruandeid ja regulaarselt avalikustada oma tulud ja kulud, mille osas tuleb esitada kvartaalsed ülevaated Erakondade Rahastamise Järelevalve Komisjonile (ERJK) igale kvartalile järgneva kuu 10. kuupäevaks (EKS, 2023, § 12¹ lg 1, 4, 8). Lisaks on erakondadel lubatud võtta laenu ainult krediitiasutustelt ja turutingimustel (EKS, 2023, § 12² lg 1). Selliste piirangute eesmärk seadusandluses on tagada annetuste läbipaistvus ja piirata varjatud annetusi.

Eestis teostab erakondade rahastamise üle järelevalvet ERJK, kellel on seaduslik õigus küsida parteidelt finantsdokumente ja teha ettekirjutisi, mille puhul näeb regulatsioon ette võimaluse keelatud annetuste tagastamiseks ning võimaldab nende ettekirjutiste mittetäitmisel määrata erakonnale sunniraha (EKS, 2023, § 12¹⁰, 12¹¹, 12¹²). Annetuste läbipaistvuse tagamisel on aja

jooksul tehtud mitmeid seadusemuudatusi ning on tagatud võimalused regulatsiooni rakendamiseks ja keelatud tuluallikate ennetamiseks.

Ülal väljatoodud seadused loovad koostoimes õigusliku ning institutsionaalse raamistiku, mille eesmärk on tagada poliitilise süsteemi rahastamise läbipaistvus, takistada ebaseaduslikku mõjutegevust ning kokkuvõttes kujundada poliitilise konkurentsi toimumise keskkonda.

Seadusandluses lubatud rahastusviisid ja regulatsiooni rakendatavus on uurimuse teoreetilise osa seisukohast oluline, sest need kujundavad järelevalvemehhanismide kaudu erakondade ja kandidaatide rahalise käitumise harjumusi. Seadus paneb selged piirangud juriidiliste isikute annetustele, kuid samal ajal lubab füüsiliste isikute, sealhulgas kandidaatide endi, tehtud annetusi. See loob olukorra, kus kandidaatide poolt tehtud annetused võivad püsivas valimistsükklis olevate erakondade jaoks kujuneda valimiste eel rahastamise oluliseks osaks.

1.4 Rahastusega seonduva kajastamine erakondade põhikirjades

Käesoleva peatüki eesmärk on anda ülevaade uurimuses käsitletavate erakondade põhikirjade punktidest, mis viitavad või on seotud erinevate rahastusviisidega, et luua statistilises analüüsis kasutatavatele andmetele parem kontekst. Erakondade põhikirjad annavad võimaluse hinnata, kuidas on parteid oma sisemistes kokkulepetes kirjeldanud rahastamisvõimaluste seoseid liikmete kohustuste ja õigustega.

Erakonnaseaduse (edaspidi EKS) järgi on parteide seaduslikud tuluallikad annetused, liikmemaksud, riigieelarvelised eraldised ja tehingud erakonna varaga (EKS, 2023, § 12¹ lg 2). Kuigi erakonnaseadus on parteide põhikirjade suhtes ülimuslik, kujundavad sisemised regulatsioonid seda, mil määral on seotud liikmete, sealhulgas kandidaatide, rahaline panus erakonna erinevates tegevustes osalemise õigusega.

Põhikirjade võrdlev analüüs näitab, et rahastusega seotud punktid keskenduvad peamiselt liikmemaksule ning selle seosele liikmete õiguste ja kohustustega. Kõigi kuue vaadeldava erakonna puhul on liikmemaks kohustuslik, kuid selle mittemaksmisega seotud organisatsioonilised või kandideerimisega seotud piirangud erinevad. Analüüsi aluseks on järgnevate erakondade põhikirjad: Eesti Reformierakond (RE), Eesti Keskerakond (KE), Eesti Sotsiaaldemokraatlik Erakond (SDE), Eesti Konservatiivne Rahvaerakond (EKRE), Erakond Eesti 200 (Eesti 200) ja Isamaa Erakond (Isamaa).

Kõige selgema regulatiivse piirangu kandideerimisele paneb erakond Isamaa, mis toob oma põhikirja liikmete õiguste ja kohustuste all välja, et nende partei nimel ei saa kandidatuuri üles

seada need isikud, kel on liikmemaksu kohustus täitmata (Isamaa, 2021, p 5.1 lg 3). Selline punkt loob mehhanismi, kus liikmemaksu tasumine on poliitilise tegevuse teostamise eelduseks. Samas ei saa väita, et võrdlemisi väike liikmemaksu summa oleks piirav tegur.

Sellest mõnevõrra pehmema sõnastuse ja piirangu on kehtestanud EKRE põhikiri, mis ütleb, et liikmemaksu võlgnevusi omavad liikmed ei saa erakonna ringkondades kandidaatide valimisnimekirjade üle hääletamisel osaleda ning lisaks on mõeldud ka kontrollimehhanismile, kus rahaliste kohustuste täitmise üle on kohustus järelevalvet teha erakonna osakondadel (EKRE, 2024, p 9.11). Viimane viitab rahaliste kohustuste institutsionaliseeritud jälgimisele.

SDE, Eesti 200 ja RE puhul on liikmemaksu tasumine põhikirjaliselt eelduseks neile, kes soovivad kandideerida ja olla valitud erakonna juhtorganitesse (SDE, 2024, p 13 lg 2; RE, 2021, p 9.2 lg 1; Eesti 200, 2024, p 2.2.1.5). See on samuti ühelt poolt piirav tegur, kuid oma olemuselt ei mängi Riigikogusse kandideerimise seisukohast märkimisväärset rolli. Pigem annab see signaali, et neis erakondades on liikmemaksudega seonduva reguleerimine madalal tasemel.

KE puhul näeme teatavat muutust retoorikas, kus liikmeks olemise kohustuste all on välja toodud, et tuleb maksta nii liikmemaksu kui toetada erakonna valimiskampaaniat (KE, 2022, p 2.4.3 ja 2.4.4). Antud punkt on oluline valimiste kandidaatide perspektiivist, sest see loob selge seose liikmelisuse ja kampaaniate vahel, kuid samas pole täpsustatud, kas kampaaniasse tuleb panustada mõtteliselt, rahaliselt või mingil muul moel ning seega annab see edasi pigem organisatsiooni väärtusi.

Otseselt annetusi välja toovaid regulatiivseid punkte on oma põhikirjas kajastanud KE, EKRE ja SDE, kuid seda peamiselt erakonnale lubatud rahastusallikate loetelu vormis, mis mõjub pelgalt Erakonnaseaduses lubatu refereeringuna. RE, Eesti 200 ja Isamaa seevastu ei maini oma põhikirjades annetusi kordagi ning keskenduvad liikmemaksudega seonduvale.

KE puhul on uurimustöö seisukohast märksa olulisema väärtusega nende partei põhikirja punkt 13.5, mis ütleb järgnevat: „Keskerakonna fraktsiooni liige tasub erakonna arveldusarvele igakuiselt liikmemaksuna 4% Riigikogu liikme brutopalgast. Euroopa Parlamendi liige tasub erakonna arveldusarvele igakuiselt liikmemaksuna 4% Euroopa Parlamendi liikme brutopalgast.“ (KE, 2022, p 13.5). See punkt seob KE kontekstis otseselt valitava avaliku ametikoha täitmisega kaasneva isikliku sissetuleku erakonna regulaarse rahastamisega diferentseeritud liikmemaksu nime all. Kui tavapärase liikmemaksu käsitlus seob aastase makse liikmestaatusega, siis selline põhikirja punkt seob otseselt igakuise rahalise panuse valituks

osutumise ja kandideerimisega – kui liige soovib kandideerida, siis peab ta olema valmis teenitud palgast maksma osa erakonnale tagasi.

Sarnane olukord, kus esinduskogu liikmed tegid erakonnale regulaarseid annetusi, avaldus lisaks Keskerakonnale veel EKRE, SDE ja Isamaa puhul, kuid viimased parteid pole seda fikseerinud põhikirjas, vaid annetuste aruannete põhjal võib eeldada, et tegemist on kas mitteformaalse kokkuleppega või mõne erakonna juhtorgani otsusega, mida pole võimalik avalikest allikatest leida. Peamine tähelepanek on, et parlamendi liikmed annetavad igakuise regulaarsusega sarnase summa.

Euroopa parteisüsteemide käsitluses on välja toodud parteimaksu nimelist (*party taxes*) praktikat, milles maksavad valitud ametikandjad osa oma tulust erakonnale tagasi. Sellised tagasimaksed võivad olla kas kohustuslikud või vabatahtlikud ning mõnel juhul fikseeritud erakonna põhikirjas. Selline mehhanism võib erakonna jaoks olla oluline lisarahastuse viis ja luua seose poliitiliste ametikohtade ja parteide rahastamise vahel. Lisaks on käsitluses välja toodud sellise tegevuse seaduslikkus ning küsimus, kas sellised maksed võivad mõjutada esinduskogu esindajate vaba mandaadi põhimõtet ja sõltumatust. (van Biezen, 2003, lk 42–43)

Selline niinimetatud parteimaksu praktika viitab võimalusele, et ka demokraatlikes parteisüsteemides võivad poliitilise karjääri ja erakondade rahastamise vahele tekkida struktuursed seosed. Kui erakonnas on mitteformaalne või formaalne ootus rahaliselt panustada, siis võib annetuste ja nimekirjapositsioonide vaheline seos olla tugevam, sest organisatsioonikultuuris on rahaline panus väärtustatud.

Eesti põhiseaduses väljendab vaba mandaadi ja saadiku sõltumatu tegutsemise põhimõtet §62, mille kohaselt ei ole Riigikogu liige seotud mandaadiga (Eesti Vabariigi põhiseadus, 2026, § 62). Lisaks ütleb Riigikogu liikme staatuse seadus, et esinduskogu liige täidab oma ülesandeid kooskõlas seaduste, südametunnistuse ja avalike huvidega (Riigikogu liikme staatuse seadus, 2025, § 17).

Erakonnaseadus ei keela tuluallikate puhul liikmemaksude diferentseerimist liikmete erinevate tunnuste alusel, kuid piir seesuguse avaliku ametikoha täitmisega kaasneva täiendava liikmemaksu ja kohustusliku annetuse vahel on eetilisest vaatepunktist küsitav. Samuti tekitab see olukorra, kus erakonna põhikirja abil oma liikmetele pandud kohustus suunab avalikku raha läbi parlamendisaadikute annetuste tagasi erakonna tulubaasi.

Kandidaadi vaatepunktist tähendab see, et poliitiline karjäär toob lisaks võimu teostamisele kaasa igakuise rahalise kohustuse erakonna ees. Seesugune avaliku ametikoha täitmisega

seotud täiendav regulatsioon võib suunata erakonna organisatsiooni kultuuri selliselt, kus lisaks poliitilisele kuuluvusele on oluline parteile tehtav rahaline panus. Tekib normatiivne küsimus, kas erakonnas on nende kandidaatide positsioon valimisnimekirjade koostamisel parem, kes valituks osutumisel ja poliitilise ametikoha täitmisel on nõus regulaarse annetusega erakonnale. Lisaks tekitab see küsimuse, kui suurel määral võib erakonna rahastamismudel olla seotud valitavate ametikohtadega ning kas sellega võivad kaasneda täiendavad motivaatorid kandidaatide selekteerimisel.

Oluline on välja tuua, et liikmemaks on igati legitiimne ja mõistlik filter liikmete poliitilisele osalusele ning on oma olemuselt pigem üldine kokkuleppeline kohustus, mis on mõistetav iga liikmelisusel põhineva organisatsiooni puhul.

Kokkuvõttes võib analüüsist järeldada, et kõik erakonnad tegutsevad selgelt Erakonnaseaduses lubatu raames, kuid erinevus on see, millisel määral ja kuidas seotakse erakonnaliikmete, sealhulgas kandidaatide, rahalised kohustused liikmeks olemisega kaasnevate õigustega. Vähemal või suuremal määral on kõigi erakondade puhul võimalused kasutada liikmete rahalist panustamist filtrina nende poliitilise osaluse korraldamisel. See loob eelduse, kus rahaline panus ei pruugi olla seotud ainult isikliku valikuga, vaid olla laiemalt seotud erakonnasiseste ootustega.

Lisaks saab valimisse kuuluvate erakondade põhikirjad kandideerimisega seotud piirangute alusel jaotada järgnevalt:

- 1) Kandideerimist piirav põhikiri – Isamaa;
- 2) Ringkonnas hääletamist piirav põhikiri – EKRE;
- 3) Erakonna juhtorganitesse valimist ja kandideerimist piirav põhikiri – RE, SDE, Eesti 200;
- 4) Liikmemaksu ja kampaania toetamise kohustust rõhutav põhikiri – KE.

Selline jaotus viitab võimalusele, et erakondade lõikes võivad annetamise ja kandidaatide nimekirjade vahelised seosed olla erinevad. Samas sisaldavad kõigi erakondade põhikirjad mehhanisme, mille abil saab kandidaate selekteerida või konkurentsi suunata. Seetõttu käsitletakse kandidaate esmalt ühtse kogumina, kuid võrreldakse ka annetamiskohustusega ja ilma annetamiskohustusega erakondade mudeleid.

1.5 Kandidaatide selekteerimine teoorias ja Eesti parteisüsteemis

Teoreetilise taustainfo ja ühe võimaliku mõjutegurina on oluline välja tuua erakonna sisene kandidaatide selekteerimise protsess ehk kuidas saavad erakonna liikmetest valimiste kandidaadid.

Kandidaatide selekteerimine

Kandidaatide selekteerimine võib olla osa erakonna kui organisatsiooni laiemast arengust. Sikk ja Köker käsitlevad kandidaate parteide „geneetiliste“ markeritena, mille põhjal saab jälgida parteide muutumist. Kandidaadid on võrreldes erakonna liikmete, valijate või programmiga nähtavamad ja lihtsamini jälgitavad ning selle tõttu saab neid kasutada parteide arengut peegeldava tunnuseks. (Sikk & Köker, 2023)

Valimiste üks keskseid protsesse on kandidaatide selekteerimine, kuna selle abil määratakse, millised erakondade liikmed saavad võimaluse kandideerida esinduskogude ametikohtadele ja mis koosseisus hakatakse poliitilist konkurentsi teostama. Erakonnad kontrollivad selles kontekstis, millistel kandidaatidel võimaldatakse valimistel osaleda ning millise menetluse kaudu kandidaadid nimekirja jõuavad. (Rahat & Hazan 2001, lk 298–301)

Selekteerimise protsess mõjutab otseselt esindusdemokraatiat, kuna valimistulemusel põhinev esindatus sõltub sellest, kuidas ja kelle poolt on eelnevalt valitud kandidaadid (Pennings & Hazan, 2001, lk 268).

Eelnevatest teooriatest lähtuvalt pole kandidaatide valik lihtsalt valimisteeelne kohustuslik protseduur, vaid strateegiline otsus, mille abil saab erakond kujundada avalikku kuvandit valijate ees ning seeläbi valimistulemusi ja parlamendi koosseisu. Kandidaatide selekteerimise protsess on detailidesse minnes erakondade ja riikide poliitiliste süsteemide vaates erinev, kuid eristada saab kahte olulist aspekti – kes teeb otsuseid ja mille alusel tehakse valikuid.

Teoreetilises kirjanduses eristatakse kandidaatide selekteerimisel ühe mõõtmena detsentraliseeritud ja tsentraliseeritud lähenemist. Detsentraliseeritud mudeli puhul otsustatakse kandidaatide nimekirjade koostamine suuremal määral erakonna sisevalimiste ja piirkondlike struktuuride kaudu ning tsentraliseeritud süsteemis on otsustusõigus partei juhtorganite ning juhatuse käes (Rahat, 2009). Praktikast esineb tihti detsentraliseeritud ja tsentraliseeritud mudeli kombinatsioone, kus piirkondlikud organisatsioonid teevad ettepanekuid, aga lõpliku otsuse langetab keskne juhtimisorgan. Rahati uuema teoreetilise käsitluse järgi erineb erakondade sees olev võimu jaotumine selle järgi, kui suur roll on otsustamisel parteijuhil, erakonnal kui kollektiivsel organisatsioonil ja üksikudel liikmetel (Rahat, 2024, lk 215).

Kandidaatide selekteerimine ja nimekirjade kujunemine allub teatud osas erakonna protseduurile ja sisedemokraatialle, kuid neid protsesse võivad mõjutada erakonnasisesed võimu jagunemise loogikad ja poliitilised-strateegilised huvid. Keskkonnas, kus kandidaatide valimise protsess sisaldab lisaks formaalsetele protseduuridele ka muid strateegilisi kaalutlusi, sõltub tavalikmete poliitiline karjäär ja kandideerimine paljuski erakonna otsustest.

Uurimused on näidanud, et kandidaadi paiknemine hääletussedelil ja valimisnimekirjas võib mõjutada valimistulemusi ning luua teatava eelise neile, kes asuvad eespool (Koppell & Steen, 2004). Ühe võimaliku seletusena on välja toodud, et valijad võivad vähese informeerituse keskkonnas kasutada kandidaatide nimekirja positsiooni infovihjena valiku tegemisel (Brockington, 2003).

Partei poolt kontrollitav kandidaatide nimekirjade koostamine võimaldab erakonnal nimekirjade kujundamisel võtta lisaks valimisedukusele aluseks organisatsioonilisi ja erakonnasiseseid kaalutlusi (Rahat & Hazan, 2001, lk 306). Poliitikud on suurema tõenäosusega lojaalsed neile erakonnasisestele otsustajatele või võimu teostajatele, kellel on suurim mõju nende tagasivalimisele või poliitilise karjääri jätkumisele (Pennings & Hazan, 2001, lk 271).

Kandidaatide selekteerimist saab käsitleda ka volitaja-agendi teooria kaudu (*principal-agent theory*). Parlamentarsetes süsteemides toimivad erakonnad volitajatena, kus nad on peamised otsustajad ja kontrollijad (*principal*) ning poliitikud või kandidaadid on agendid (*agent*), kelle poliitiline karjäär võib sõltuda partei otsustest. Selline omavaheline seos võib kujundada kandidaatides stiimuleid käituda viisil, mis vastab erakonna strateegilistele huvidele ja juhtkonna ootustele, kuna parteil on mõju kandidaatide nimekirjade koostamise, tagasivalimise ning poliitiliste ametikohtade üle. (Strøm, 2000, lk 271–273)

Käesolev uurimus lähtub eeldusest, et kandidaatide annetusi võib tõlgendada ühe võimaliku strateegilise lojaalsussignaalina, mille abil agent ehk kandidaat võib näidata ressursside mobiliseerimise võimekust ja pühendumust, mis omakorda võib olla seotud soodsama positsiooniga valimisnimekirjade koostamisel.

Pideva kampaaniatsükli keskkonnas, kus finantside vajadus on suur, võivad poliitiliste ja formaalsete tegurite kõrval rolli mängida ka ressursipõhised tegurid, sealhulgas kandidaadi rahaline võimekus panustada erakonna tegemistesse. Kui erakonnad väärtustavad kandidaate, kes suudavad mobiliseerida ressursse, võib rahalisest panustamisest kujuneda kandidaatide käitumist mõjutav tegur.

Uurimustöö ei eelda, et formaalselt on annetamine seotud otsusega anda mõnele kandidaadile parem positsioon, vaid et see võib mõjutada erakonna hinnanguid kandidaadi osas ning nimekirjapositsioon ja rahaline panustamine võivad olla omavahel seotud.

Kandidaatide selekteerimine Eesti parteisüsteemis

Koht erakonna valimisnimekirjades sõltub paljudest teguritest, kuid ringkonnanimikirja ees on reeglina mõjukad kandidaadid, kellele erakond rohkem panustab. Seetõttu on uurimuse seisukohast oluline tuua välja, kuidas Eesti parteisüsteemis kandidaatide selekteerimise protsessi käsitletakse.

Eesti Riigikogu valimiste süsteemis on erakondadel kandidaatide selekteerimisel tugev roll. Riigikogu valimiste seaduse (edaspidi RKVS) kohaselt koostavad erakonnad üleriigilised ja ringkonnanimikirjad ning panevad paika kandidaatide nimekirja järjestuse (RKVS, 2024, § 29 lg 1 ja 7). Kandidaat võib kandideerida ainult ühes ringkonnas ja ühe partei nimekirjas (RKVS, 2024, § 29 lg 4, lg 5). Sellised seadusandlikud piirangud loovad olukorra, kus erakondade roll poliitilise konkurentsi korraldamisel ja kandidaatide poliitilise karjääri kujundamisel on poliitilise süsteemi poolt keskselt määratud.

Kandidaatide nimekirjade Vabariigi Valimiskomisjonile esitamist reguleerib RKVS, mille alusel registreeritakse kandidaadid pärast esitamise tähtaja lõppu ning nimekirjad fikseeritakse hiljemalt 40 päeva enne valimispäeva (RKVS, 2024, § 32 lg 1).

Kandidaatide lõplikud positsioonid mõlemas nimekirjas kujundatakse erakondade otsustusprotsesside käigus, mida reguleerivad kas erakondade põhikirjad, sisemised protseduurid, muud asjakohased sisemised dokumendid või mitteformaalsed kokkulepped.

Selekteerimise teoreetilist osa praktikas vaadeldes on Eesti erakondade puhul enamasti tegemist kombinatsiooniga detsentraliseeritud ja tsentraliseeritud süsteemist. Parteide piirkondlikud organisatsioonid esitavad kandidaatide nimekirjad, kuid keskne juhtorgan võib teha sisevalimiste tulemustes muudatusi ning esitada viimase versiooni erakonna volikogule kinnitamiseks. Selline süsteem tähendab, et kandidaatide nimekirja positsioon pole juhuslik, vaid võib sõltuda erakonna hinnangust kandidaadi valimisedu potentsiaalile ja väärtusele.

Eesti valimissüsteemi puhul on valimisnimekirjadel valituks osutumise seisukohast oluline roll, sest mandaatide jaotumine võimaldab tugevate toetusnumbritega erakondade puhul juba enne valimiste toimumist ennustada, kes saavad mandaadi. Kui üleriigilise nimekirja puhul

võimaldab nimekirjakoht saada kompensatsioonimandaadi, siis ringkonnanimekirja puhul mängib kõrgem positsioon märksa suuremat rolli. Kõrgem positsioon nimekirjas tähendab, et üldjuhul on erakonnal selle kandidaadi vastu suur usaldus, mis omakorda mõjutab valituks osutumist. Teoreetiliselt võib vähem eelistatud kandidaadi paiknemine nimekirja tagumises osas vähendada tema tõenäosust saada esinduskogusse valitud, kui kandidaat ei saavuta isikumandaati.

Selline hierarhia, kus eespool olevatel kandidaatidel on teoreetiline eelis tagapool olevate kandidaatidega, võib mõjutada nende strateegilist käitumist. Nad võivad olla motiveeritud astuma samme, mis tõstavad nende poliitilist väärtust erakonna otsustusprotsessides.

Kuna Eesti poliitilises süsteemis on erakondadel keskne roll kandidaatide ja poliitilise esindatuse kujundamisel, siis võivad poliitikute tegutsemist mõjutada erakondade huvid ja ootused. Sikk toob näiteks välja, et suurenenud parlamendi- ja Euroopa Parlamendi liikmete rahalised annetused erakondadele on tugevdanud parteide ja ametikandjate vahelist sidusust (Sikk, 2006, lk 350).

Käesolev uurimustöö vaatleb kandidaatide selekteerimist detsentraliseeritud ja tsentraliseeritud lähenemise kombineeritud mudeli kontekstis, kus juhatusel on õigus teha sisevalimistel kujunenud nimekirjades parandusi ja lõpliku otsuse nimekirjade osas teeb erakonna volikogu. Eelnevat seostatakse empiirilisel nimekirjapositsioonide ja erakondadele kandidaatide poolt tehtavate annetustega ning uuritakse, kas nende tunnuste vahel esineb statistiline seos.

1.6 Riigikogu valimistel jaotatavad mandaadid

Eestis toimuvatel Riigikogu valimistel kehtib valimistulemuse selgeks tegemisel proportsionaalsuse põhimõte, mille põhjal on kandidaatidel võimalik saada valituks kolme erineva mandaadi alusel: isikumandaat, ringkonnamandaat ja kompensatsioonimandaat. Isikumandaadi saab kandidaat, kes kogub oma valimisringkonnas vähemalt lihtkvoodiks vajamineva hulga hääli. Ringkonnamandaadid jaotatakse parteide vahel vastavalt erakonna koguhäälte osakaalule valimisringkonnas. Kompensatsioonimandaadi eesmärk on tagada tulemuste proportsionaalsus ning vastavus partei saadud häälte üleriigilisele osakaalule ja need jagatakse erakonna üleriigilise nimekirja alusel. (RKVS, 2024, § 62 lg 4–6)

Selline proportsionaalne süsteem ühendab kandidaatide saavutatud individuaalse valimistoetuse ja erakonna üldise valimistulemuse. Uurimuse seisukohast on oluline välja tuua võimalus, et isegi kui kandidaat on üleriigilises nimekirjas viimasel kohal, aga ringkonna

nimekirjas esimesel kohal, siis populaarse erakonna kandidaadi võimalused parlamenti valituks osutada on kõrged. Lisaks kandidaadi individuaalsele häältearvule on oluline ka positsioon erakonna nimekirjas.

Tabel 2: Mandaatide jaotumine 2011., 2015., 2019. ja 2023. aasta Riigikogu valimistel (VVK, 2011; VVK, 2015; VVK, 2019; VVK, 2023).

Valimised	Isikumandaat	Ringkonnamandaat	Kompensatsiooni-mandaat
2011. a Riigikogu valimised	14	68	19
2015. a Riigikogu valimised	13	66	22
2019. a Riigikogu valimised	13	68	20
2023. a Riigikogu valimised	9	66	26

Konteksti loomiseks on oluline välja tuua Riigikogu valimistel jaotatud mandaatide ülevaade. 2011., 2015., 2019. ja 2023. aasta Riigikogu valimiste tulemuste alusel jaotatud mandaatide põhjal said Riigikogusse sisse kõige enam ringkonnamandaadiga kandidaadid – vastavalt 68, 66, 68 ja 66 kandidaati (VVK, 2011; VVK, 2015; VVK, 2019; VVK, 2023). See tähendab, et enamik parlamendisaadikuid saab valituks ringkonnamandaadi alusel ning selle mandaadi saamine on kandidaadi vaatest statistiliselt kõige tõenäolisem. Selle oluliseks eelduseks on paikneda erakonna ringkonnanimekirjas võimalikult heal positsioonil.

2. Metodoloogia ülevaade

2.1 Uurimusküsimus, analüüsimeetod, metodoloogilised piirangud

Uurimusküsimus

Töö raames uuritakse 2019. ja 2023. aasta Riigikogu valimiste näitel erakondade koosseisus kandideerivate inimeste poolt oma erakondadele tehtud annetuste ja kandidaatide valimisnimekirjade positsioonide vahelisi seoseid.

Võimalikku statistilist seost uuritakse empiirilisel, kasutades andmeid kandidaatide erakondadele tehtud annetuste ja ringkonnanimekirja positsioonide kohta.

Analüüsimeetod

Analüüsimeetodina kasutatakse lineaarset regressioonanalüüsi, mille abil hinnatakse mitme sõltumatu muutuja samaaegset mõju kandidaatide nimekirja positsioonile ehk sõltuval muutujale. Selline mudel võimaldab hinnata, kas ja millises ulatuses on kandidaatide tehtud annetused seotud nende nimekirjapositsioonidega, kuid kontrollib samaaegselt teiste muutujate võimalikku mõju.

Annetused on regressioonanalüüsis logaritmitud kujul, sest annetuste kogusummade jaotus on tugevalt ebaühtlane. See võimaldab maandada väga suurte annetuste tulemusi moondavat efekti ja teeb võimalikud seosed paremini tõlgendatavaks ja visuaalselt jälgitavamaks.

Täiendava analüüsina vaadeldakse erakondi, mille puhul esines andmetega tutvumisel formaalne või mitteformaalne annetamiskohustus. See võimaldab täpsemalt hinnata, kas annetuste ja kandidaatide nimekirjapositsioonide vahel esineb tugevam seos nende erakondade puhul, kus rahaline panustamine võib olla seotud partei ootuste ja lojaalsusmehhanismidega.

Metodoloogilised piirangud

Teoreetilises osas väljatoodud käsitlus viitab võimalusele, et kandidaatide selekteerimine ei ole ainult tehniline protsess, vaid üks võimalik kandidaatide käitumist mõjutav mehhanism. Vastavalt teoreetilisele osale, kus tuuakse välja Riigikogu mandaatide jaotumise statistika, on ringkonnamandaat Eesti valimissüsteemis kandidaatidele kõige tõenäolisem mandaadi tüüp. Seega keskendub uurimustöö ringkonnamandaadi kontekstis ainult ringkonnanimekirjadele.

Annetuste puhul võetakse metoodiliselt arvesse ainult valimistele eelnenud ehk 2018. ja 2022. aastal tehtud annetusi. Selleks on peamiselt 3 põhjust.

Esiteks, kui vaadelda erakondadele tehtavaid annetusi kaugemale ulatuvalt kui üks aasta siis hakkab annetuste praktikat omakorda mõjutama kohalike omavalitsuste valimiste toimumine 2017. ja 2021. aasta sügisel (vt Tabel 1: Esinduskogude valimiste toimumise aastate tabel). Teiseks võtab uurimustöö valimiste sagedust (Tabel 1) arvestades eelduseks, et erakonnasisene valimisteks positsioneerimine algab eeldatavalt umbes aasta enne parlamendivalimiste toimumist.

Kolmandaks, kuna mõlemad valimised toimusid vastava aasta märtsikuus ja erakondade valimisnimekirjade kinnitamine toimub RKVS § 32 lg 1 (RKVS, 2024, § 32 lg 1) alusel 40 päeva enne valimisi ehk ligikaudu mõlema aasta jaanuaris, ei ole metodoloogiliselt põhjendatud vaatluse alla võtta 2019. ja 2023. aasta jaanuaris tehtud annetusi. Kuivõrd valimiste nimekirjad on selleks ajaks juba esitatud, ei ole nende annetuste mõju kandidaatide paiknemisele valimisnimekirjas uurimuse seisukohalt enam oluline, kuna ei saa avalduda.

Käesolev uurimustöö lähtub eeldusest, et kandidaatide positsioon ringkonnanimikirjas võib olla seotud nende annetamiskäitumisega. Annetamiskohustusega erakondade analüüsi puhul põhineb mitteformaalse kohustuse tuvastamine annetusmustrite empiirilisel tõlgendamisel.

2.2 Valim ja analüüsi kaasatud erakonnad

Uurimustöö valimisse kuuluvad kuus erakonda, mis ületasid valimiskünnise 2023. aasta Riigikogu valimistel ja osalesid ka 2019. aasta valimistel. Valimistel osales veel teisi erakondi, mis Riigikogusse ei pääsenud ning neid antud töö kontekstis ei vaadelda.

Valituks mitteosutunud erakonnad olid valimiste toimumise ajal või on siiani väiksemad, mille puhul võiks võimalik seos olla küll samaväärne suurematega, kuid uurimustöö fookuses on parlamenti pääsenud erakonnad, sest nende puhul realiseerus kandidaatide vaheline konkurents reaalseks parlamentaarseks esindatuseks.

Valimisse kaasatud erakonnad:

- a) Eesti Reformierakond (RE)
- b) Eesti Keskerakond (KE)
- c) Eesti Sotsiaaldemokraatlik Erakond (SDE)
- d) Eesti Konservatiivne Rahvaerakond (EKRE)

- e) Erakond Eesti 200 (Eesti 200)
- f) Isamaa

Valimist välja jäänud erakonnad:

- a) 2019. aasta valimistel parlamenti mittepääsenud erakonnad olid Erakond Eestimaa Rohelised, Eesti Vabaerakond, Eesti Elurikkuse Erakond, Eesti Ühendatud Vasakpartei;
- b) 2023. aasta valimistel parlamenti mittepääsenud erakonnad olid Erakond Eestimaa rohelised, Parempoolsed, Eestimaa Ühendatud Vasakpartei.

2.3 Andmeallikad ja andmete korrastamine

Andmeallikad

Uurimustöö tugineb andmeallikatele, mis võimaldavad statistiliselt analüüsida kandidaatide rahalise panuse ning nende 2019. ja 2023. aasta valimiste valimisnimekirjade positsioonide vahelist võimalikku seost.

Peamised allikad andmete jaoks on Erakondade Rahastamise Järelevalve Komisjoni (ERJK) erakondade rahastamise ja annetuste algandmed ning Vabariigi Valimiskomisjoni (VVK) valimiste kandidaatide nimekirjade ja tulemuste andmed (ERJK, 2026; VVK, 2026).

Annetuste ja kandidaatide algandmete struktureerimisel kasutati Tartu Ülikooli õppejõudude Mihkel Solvaku (kandidaatide algandmed) ja Martin Mölder (annetuste algandmed) poolt eelmainitud allikatest eelnevalt kogutud andmestikke.

Andmete korrastamine

Algandmete kasutamine eeldas nende viimist regressioonanalüüsiks sobilikule kujule, mis arvestab uurimuse teemat ja käsitletavaid tunnuseid. Selle tõttu tuli andmetega teha mitmeid tegevusi, et need oleksid ühetaolised ja analüüsitavad ning kokku viia kandidaatide ja annetuste andmebaas. Selleks tehti algselt mõlemas andmestikus eraldi korrastamine ning seejärel liideti andmestikud kokku.

Kandidaatide andmestiku ettevalmistamisel lähtuti kõikide taasiseseisvumisjärgsete Riigikogu valimiste kandidaatide andmebaasist, millest filtreeriti välja 2019. ja 2023. aasta valimiste kandidaadid. Seejärel eemaldati uurimuse valimisse mittekuuluvad erakonnad, üksikkandidaadid ning kandidaadid, kes osalesid vaid ühel vaatluse all olnud esinduskogu valimisel. Andmestik läbis täiendava kontrolli, mille käigus eemaldati vigased kirjed, erakonda

vahetanud kandidaadid ning ühtlustati kandidaatide nimekujud ja muud tunnused. Samuti lisati kandidaatide kohta täiendavad poliitilist positsiooni kirjeldavad tunnused, näiteks kuulumine Vabariigi Valitsusse või Euroopa Parlamenti ning Riigikogu eri tasandite juhtpositsioonidele. Lõplik andmestik muudeti pikast formaadist laiaks formaadiks, kus iga kandidaadi kohta olid 2019. ja 2023. aasta andmed ühel real. Seejärel loodi kandidaatide ja annetuste ühendamiseks vajalikud unikaalsed ID-tunnused. Lõplikku valimisse jäi 342 kandidaati.

Annetuste andmestiku ettevalmistamisel kasutati erakondade finantsandmete koondfaili, millest filtreeriti välja kuue uurimusse kuuluva erakonna 2018. ja 2022. aasta kanded. Andmete korrastamise käigus eristati annetused muudest finantskannetest ning eemaldati uurimuse seisukohast ebaolulised read, nagu riiklikud toetused ja väiksemad liikmemaksud. Metodoloogilise otsusena käsitleti suuremaid ja võrreldes teiste liikmetega ebaproportsionaalse regulaarsusega tehtud liikmemakse eraldi kategooriana „annetus-liikmemaks“, kuna nende olemus sarnanes sisuliselt annetustega. Seejärel koondati *Pivot* funktsiooniga ühe isiku sama aasta annetused kokku ning loodi kandidaatide andmestikuga ühendamiseks unikaalsed ID-tunnused. Andmete õigsust kontrolliti juhuvalimi põhjal enne nende ühendamist kandidaatide andmestikuga. Lõplik andmebaas sisaldas 2018. aasta puhul 1421 ja 2023. aasta puhul 1573 unikaalse isiku tehtud annetuste kogusummasid.

Oli ootuspärane, et kui kokku panna kõikide kandidaatide nimekiri annetuste nimekirjaga, siis tuleb osade kandidaatide koguannetuse summa taha N/A, mis tähendab, et nad ei teinud ühtegi annetust. Selliste kandidaatide koguarv oli 2018. aastal 171 ja 2023. aastal 148. Need väljad asendati regressioonanalüüsi läbiviimiseks Excelis numbriga 0.

Andmete analüüsis ei tekkinud uurimiseetika alaseid küsimusi, kuna kõik uurimuses kasutatavad andmed on avalikult kättesaadavad ERJK ja VVK kodulehtedelt.

2.4 Analüüsis kasutatavate tunnuste seletused

Uurimustöö teoreetiline osa toob välja, et erakondade vaatest on kandidaatide selekteerimisel ehk valimisnimekirjade koostamisel igal kandidaadil teatavad atraktiivsust tõstvad näitajad, mis potentsiaalselt mõjutavad positsiooni. Edaspidi kutsume neid antud töös tunnusteks ning nende puhul on oluline mõista, et rahalised annetused on ainult üks tunnus ja teised tunnused omavad valimisnimekirja lõplikule asetusele samuti mõju.

Järgnevalt väljatoodavad tunnused võivad peita rahalise annetuse ning nimekirja positsiooni vahelise võimaliku seose efekti ning on selle tõttu antud uurimustöö kontekstis olulised, sest aitavad kontrollida nende iseseisvat mõju.

Sõltuvad muutujad – ringkonna nimekirja koht 2019. aasta valimistel ja ringkonna nimekirja koht 2023. aasta valimistel;

Sõltumatud muutujad – annetuse maht 2018. aastal; annetuste maht 2022. aastal; võimalikud kontrollmuutujad (sugu, vanus, varasem kandideerimine, esinduskogu liikmelisus, oluline avalik ametikoht jne).

Tabel 3: Andmestikus ja regressioonianalüüsis kasutatavad tunnused kandidaatide lõikes.

Tunnus	Seletus
Sugu	Andmestikus naine 1 ja mees 0.
2019. a kandidaadi ringkonnanimikirja koht	Numbriline väärtus, mis näitab kandidaadi paiknemist mõlema aasta ringkonnanimekirjas.
2023. a kandidaadi ringkonnanimikirja koht	
Kandidaadi tehtud annetused 2018. a	Kandidaadi poolt 2018. a tehtud annetuste kogusumma numbrilise väärtusena eurodes.
Kandidaadi tehtud annetused 2022. a	Kandidaadi poolt 2022. a tehtud annetuste kogusumma numbrilise väärtusena eurodes.
Kandidaadi tehtud annetused logaritmitud kujul 2018. a	Kandidaadi poolt 2018. a tehtud annetuste kogusumma logaritmitud kujul.
Kandidaadi tehtud annetused logaritmitud kujul 2022. a	Kandidaadi poolt 2022. a tehtud annetuste kogusumma logaritmitud kujul.
2019. a kandidaadi vanus enne valimisi	Vanus aasta täpsusega enne vastava aasta valimiste toimumist.
2023. a kandidaadi vanus enne valimisi	
Kandideerimiste koguarv enne 2019. a valimisi	Kandidaadi valimistel kandideerimiste arv enne 2019. a valimisi (numbriline väärtus).
Kandideerimiste koguarv enne 2023. a valimisi	Kandidaadi valimistel kandideerimiste arv enne 2023. a valimisi (numbriline väärtus).
Esinduskogu liige enne 2019. a valimisi	Andmestikus on antud väärtuseks 1 kandidaadile, kes on enne valimisi ametis oleva Riigikogu või Euroopa Parlamendi liige, ja 0 kandidaadile, kes ei ole.
Esinduskogu liige enne 2023. a valimisi	
2019. a olulisel avalikul poliitilisel ametikohal töötamine enne valimisi	Kandidaatidele, kes olid valimiste eel valitsuse liikmed, parlamendi komisjoni esimees/aseesimees, fraktsiooni esimees/aseesimees või Riigikogu juhatuse esimees või aseesimees, märgiti andmestikus
2023. a olulisel avalikul poliitilisel ametikohal töötamine enne valimisi	

	väärtus 1 ja neile, kes avalikkuse tähelepanu all olevat ametikohta ei täitnud, määrati 0.
Kandidaadi 2019. a valimistel saavutatud häälte koguarv	Kandidaadi poolt 2019. a valimistel saavutatud häälte koguarv numbrilise väärtusena.
Kandidaadi annetuste summa erinevus 2018 vs 2022	2022. a annetuste summa miinus 2018. a annetuste summa. See võimaldab kuvada annetuste kasvu või langust kandidaadi lõikes.

Kandidaatide puhul on veel tegureid, mis võivad mõjutada nende paiknemist valimisnimekirjas, kuid mida antud töös ei käsitleta. Üks selline tegur võib olla erakonna liikmeks olemise staaž, mille mõju on teoreetiliselt olemas, kuid valimiste kandidaatide koguarvu ja tehniliste vahendite puudumist arvesse võttes on selle tunnusega seotud töömaht ülisuur ja praktiline teostatavus ebamõistlik.

2.5 Metoodika ja uurimustöö kitsaskohad

Käesoleva uurimustöö eesmärk on testida statistiliselt võimalike seoste olemasolu kandidaatide annetamispraktikate ja erakondade valimisnimekirjade positsioonide vahel. Selle jaoks kasutatud metoodika juures esineb puudusi, mida on oluline asjakohase taustana tulemuste objektiivsemaks tõlgendamiseks välja tuua. Kasutatud metoodika põhjal saab hinnata, kas kandidaatide nimekirja positsiooni ja annetamispraktika vahel esineb süsteemne statistiline seos. Metoodika ei võimalda hinnata võimalike seoste tekkimise põhjuseid ja mehhanisme kandidaatide ning erakondade sisemiste otsustusprotsesside vaatest. Statistilise analüüsi tegemine eeldas kompromissi andmete põhjalikkuse, kättesaadavuse ja uurimuse eesmärkide vahel ning näitab eelkõige keskmisi seoseid vaadeldavate tunnuste vahel.

Esiteks ei hõlma töö kõiki muutujaid, mis võivad mõjutada kandidaadi positsiooni valimisnimekirjas. Mitmed mõjutegurid, nagu mõjusus, poliitiline kapital, erakonna sisene tegelik otsustusprotsess, isiklikud teened ja võrgustik ning muud mitteformaalsed mõjutegurid, ei ole andmestikuga toetatavad ja kvantitatiivselt seetõttu mõõdetavad. Töö keskendub ainult kättesaadavate avalike andmete analüüsile (annetamise statistika ja valimisnimekirjad) ja ei võta arvesse mitteformaalseid suhteid ja võrgustikke. Samuti ei võimalda valitud metoodika ja analüüs teha kindlaks võimalike seoste põhjuseid, miks mõned kandidaadid annetavad teistest

rohkem. Käesoleva uurimustöö eesmärk ei ole erakondade sisemiste otsustusprotsesside kaardistamine, vaid statistiliste mustrite tuvastamine.

Eelmainitud puudusi saaks potentsiaalselt maandada intervjuude tegemisega, kuid käesoleva uurimuse puhul ei olnud see ratsionaalne ega sadade kandidaatide kohta, antud uurimuse töömahtu arvestades, teostatav. Töö tegemisel kaaluti võimalust intervjuud konsolideerida erakondade juhtkonna tasemele, kuid pole eluliselt usutav, et nad oleksid andnud oma erakonna kandidaatide nimekirjade kujunemise ja rahastamise võimaliku seose osas objektiivseid hinnanguid. Võttes arvesse selle teemaga kaasnevat aktiivset avalikku huvi, siis on vähetõenäoline, et raha mõju osas oleks antud usaldusväärseid ja kasutatavaid vastuseid.

Muutujate puhul on üks kandev roll kandidaatide poolt tehtud annetuste kogumahul ja selle väärtuse juures on teoreetiliselt võimalik, et mingi hulk erakondade annetusi võivad olla varjatud või mitterahalised panused ning nende mõju on selle tõttu raske tuvastada. Varjatud annetuste küsimus on poliitiliste süsteemide laiem arutelukoht ning ei kuulu antud töö kontekstis käsitlemisele.

Teiseks on oluline välja tuua, et antud uurimuse analüüs võimaldab küll tuvastada seoseid kandidaadi poolt tehtud annetuste ja valimisnimekirja positsiooni vahel, kuid ei anna piisavalt alust teha lõplikku järeldust seose osas. Alles jääb küsimus, kas suuremas koguses annetamine viib kõrgema valimisnimekirja positsioonini või on edukamad ning seeläbi mõjukamad kandidaadid valmis sellega kaasneva rahalise tulu tõttu rohkem erakonnale annetama.

Kolmandaks on uurimuses kajastatud ainult 2019. ja 2023. aasta Riigikogu valimised. See võib olla puudus kahest perspektiivist. Esmalt on võimalik, et Riigikogu valimised mõjutavad annetamispraktikat rohkem kui näiteks KOV-i või Euroopa Parlamendi valimised ning nende raames annetavadki kandidaadid rohkem, kuna tegu on võimu teostamiseks oluliste valimistega, mis tagavad näiteks riigieelarvelise eraldise maksmise erakonnale (EKS, 2023, § 12⁷). Selle tõttu ei laiene ainult Riigikogu valimiste põhjal tehtavad üldistused kogu Eesti valimis- ja parteisüsteemile. Teisalt on uurimus keskendunud kitsale ajaperioodile ja selle tulemused ei pruugi olla laiemalt üldistatavad ning ülekantavad teistele valimistsüklitele, kuna poliitiline süsteem on olnud ajas pidevas muutumises.

2019. ja 2023. aasta Riigikogu valimiste tsüklite ja annetamispraktikatega on potentsiaalselt seotud ka KOV-i ning Euroopa Parlamendi valimiste mõju. Arvestades antud bakalaureusetöö teema fookust ja ettenähtud mahtu, ei käsitleta käesolevas uurimuses külgnevate valimistsüklite mõju.

3. Andmete analüüs ja selle tulemused

Järgnevalt tuuakse välja statistiliste seoste esinemine või mitteesinemine kandidaatide annetuste ning nende valimisnimekirja positsioonide osas. Regressioonanalüüsi tulemuste tõlgendamisel keskendutakse eelkõige kandidaatide logaritmitud annetuste tunnuse koefitsiendi mõjule ja statistilisele olulisusele. Samuti tuuakse välja teiste tunnuste olulisemad seosed.

Tulemuste tõlgendamisel näitab koefitsient sõltumatu muutuja mõju suunda ja tugevust sõltuvale muutujale. Negatiivne koefitsient tähendab, et tunnuse väärtuse tõus on seotud kõrgema positsiooniga ringkonna nimekirjas ehk väiksema järjekorranumbriga.

P-väärtus näitab statistilist olulisust ehk tõenäosust, et esinev seos on tekkinud juhuslikult. Käesolevas uurimustöös loetakse statistiliselt oluliseks tulemused, mille puhul P-väärtus on väiksem kui 0,05.

Korrigeeritud determinatsioonikordaja (korrigeeritud R^2) näitab, kui suure osa kandidaatide nimekirjapositsioonide varieeruvusest seletab regressioonimudel.

3.1 Andmete analüüsi käigus tekkinud tähelepanekud

Annetuste sageduse ja summade analüüsis ilmnes erakondade lõikes teatav süsteemsus. Ootuspäraselt ilmnes see Keskerakonna puhul, kuna erakonna põhikirjalise kitsenduse tõttu on esinduskogu liikmeks olevate parteiliikmete puhul rahaline panustamine reguleeritud. Mõnevõrra ootamatult ilmnes sarnane seaduspärasus lisaks SDE, EKRE ja Isamaa Riigikogu liikmete puhul ning selle tõttu korrigeeriti teoreetilist käsitlust mitteformaalse annetuskohustuse võimalusega.

Analüüs näitas, et Isamaa ja SDE puhul oli aastane parlamendisaadikute annetuste kogusumma ligikaudu 1500 kuni 2000 eurot. Keskerakonna ja EKRE puhul on olenevalt ametikohast aastane parlamendiliikmetele eeldatav summa ligikaudu 3000 – 4000 eurot. Mõnel juhul küündisid annetused ligikaudu 5000 euroni aastas.

Erakondade lõikes esines erinevusi maksepraktikas – mõnel juhul tehti annetus aastamaksena ja teistel juhtudel regulaarsete igakuiste maksetena. Selliseid formaalseid või mitteformaalseid regulaarseid rahalise panuse kohustusi käsitletakse kandidaatide selekteerimise teoreetilises käsitluses parteimaksu loogikana (*party tax*).

Kõikide erakondade peale kokku oli keskmine annetuse suurus 2018. aastal 488,73 eurot ja 2022. aastal 466,82 eurot. Valimisse kuulunud 342 kandidaadist tegid vähemalt ühe euro suuruse annetuse 2018. aastal 171 ja 2022. aastal 194 kandidaati.

3.2 Regressioonanalüüsi tulemused

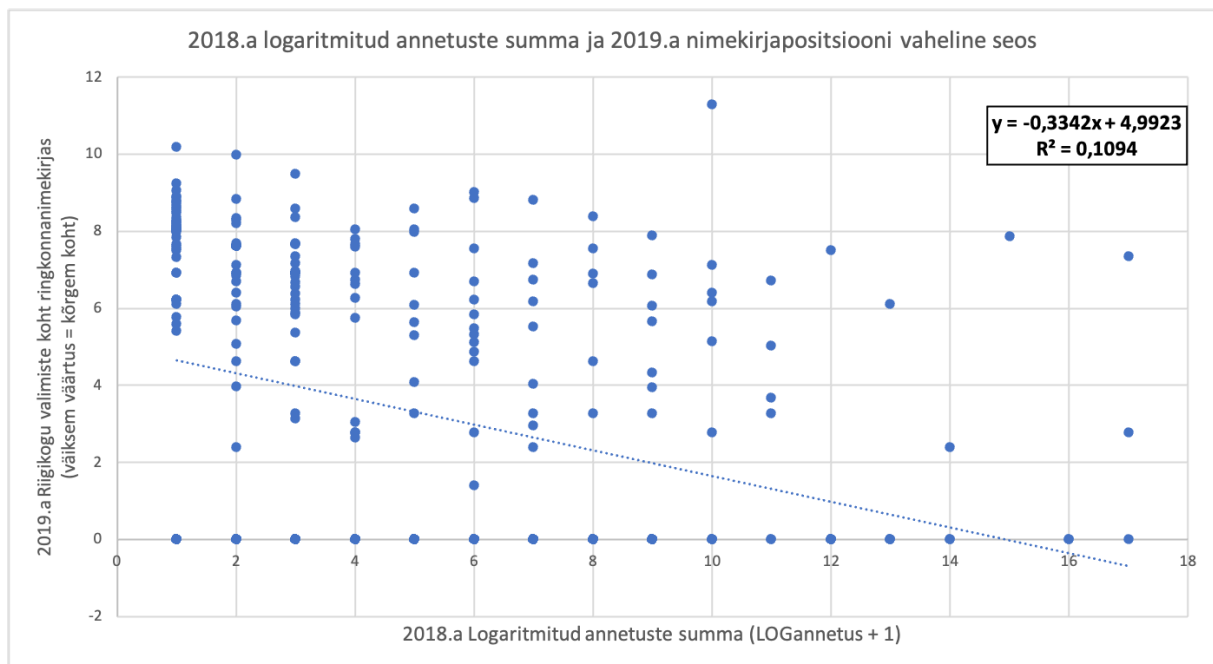
Järgnevalt tuuakse välja regressioonimudeli esmased tulemused ja seejärel kontrollmuutujatega analüüsitud tulemused 2019. ja 2023. aasta Riigikogu valimiste lõikes. Analüüsi põhiloogikast lähtuvalt vaadeldakse esmalt kandidaatide annetuste ja ringkonnanimekirjade vahelist seost ja seejärel hinnatakse seda kontrollmuutujaid arvesse võttes. See võimaldab hinnata annetuste mõju olukorras, kus teiste muutujate mõju on statistiliselt kontrollitud.

3.2.1 Esmane seos annetuste ja nimekirjapositsiooni vahel

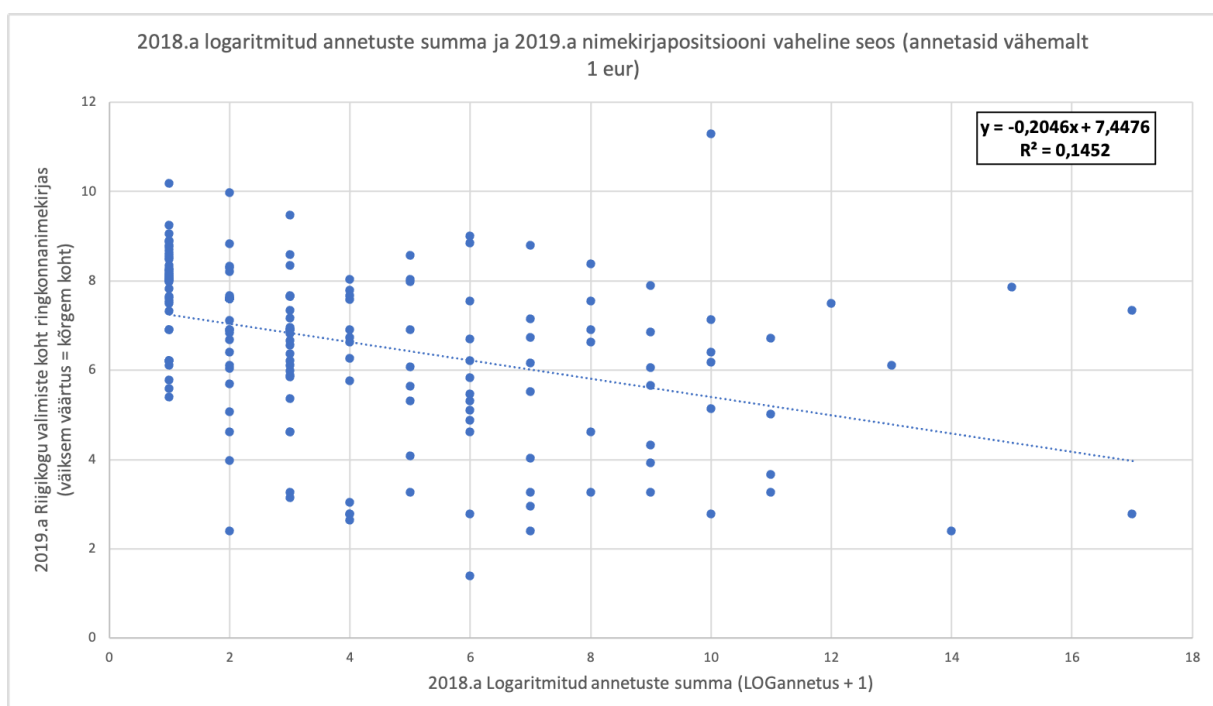
2019. aasta Riigikogu valimistega on seotud Joonis 2 ja Joonis 3. Mõlemad joonised viitavad negatiivsele seosele logaritmitud annetuste ja ringkonnanimekirjade positsioonide vahel. Kogusummas rohkem annetanud kandidaadid paiknesid keskmiselt kõrgematel kohtadel ringkonnanimekirjas (st väiksema järjekorranumbriga positsioonil).

Samas jäävad mõlemal joonisel seose kirjeldusvõimet näitavad R^2 väärtused suhteliselt madalaks (vastavalt 0,1094 ja 0,1452), mis võib viidata sellele, et annetused seletavad väikese osa nimekirjapositsioonide varieeruvusest. Erakonnale reaalselt annetanud kandidaatide seas oli seos mõnevõrra tugevam. Samuti on märgata suurt hajuvust, mis viitab võimalusele, et positsiooni mõjutavad ka muud tunnused.

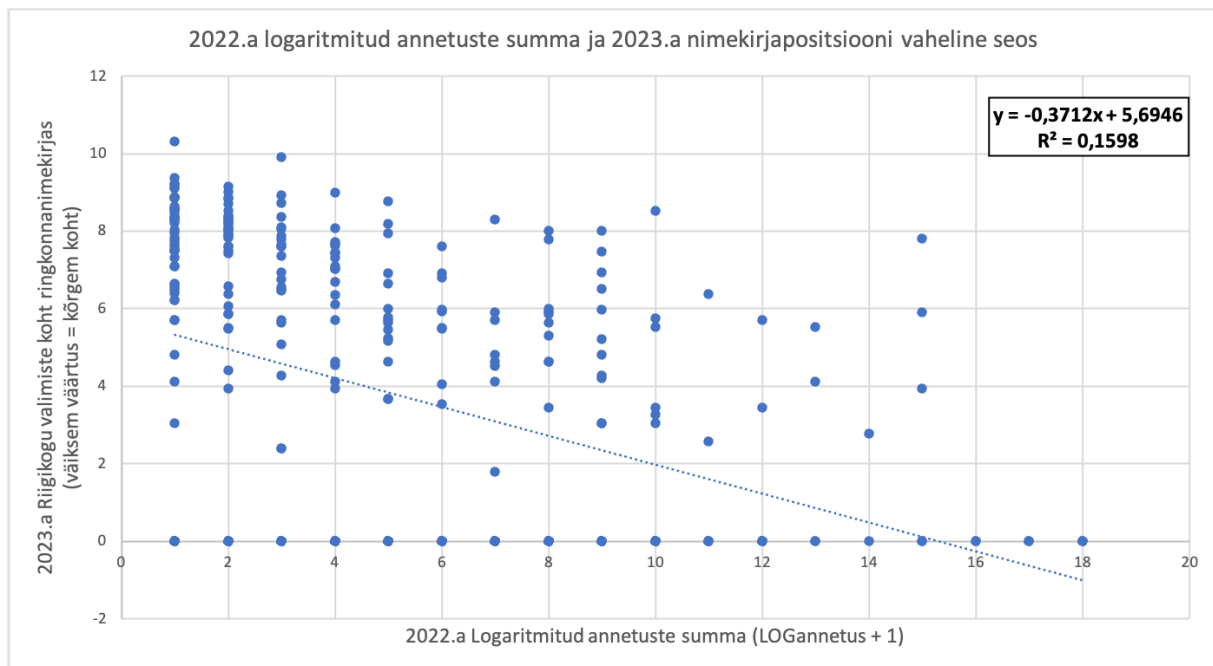
Kuna kandidaatide nimekirjapositsiooni võivad mõjutada ka muud tunnused, siis kasutatakse edasises analüüsis lineaarset regressioonimudelit koos kontrollmuutujatega.

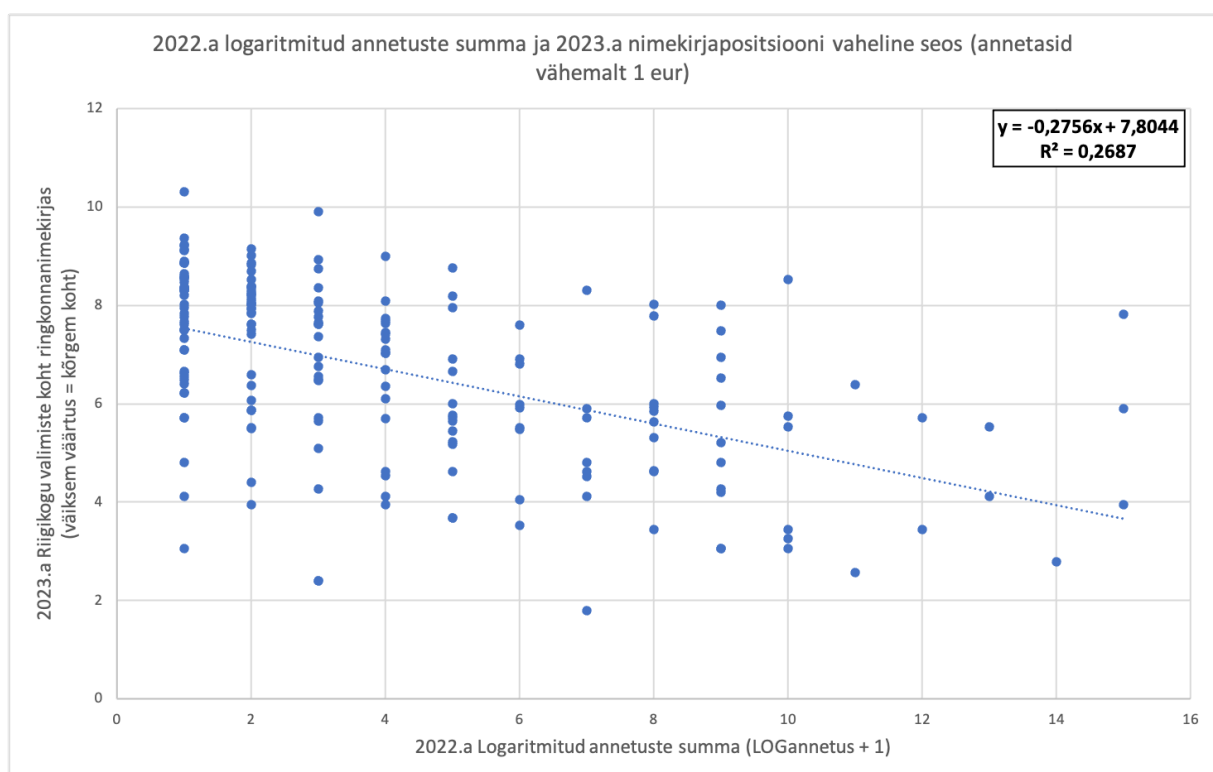
Joonis 2: 2018. aasta logaritmitud annetuste summa ja 2019. aasta ringkonnanimikirjade positsiooni vaheline seos kõikide kandidaatide hulgas.

Joonis 3: 2018. aasta logaritmitud annetuste summa ja 2019. aasta ringkonnanimikirjade positsiooni vaheline seos annetanud kandidaatide hulgas.

Joonis 4: 2022. aasta logaritmitud annetuste summa ja 2023. aasta ringkonnanimikirjade positsiooni vaheline seos kõikide kandidaatide hulgas.

Joonis 5: 2022. aasta logaritmitud annetuste summa ja 2023. aasta ringkonnanimikirjade positsiooni vaheline seos annetanud kandidaatide hulgas.

2023. aasta Riigikogu valimistega on seotud Joonis 4 ja Joonis 5. Mõlemad joonised näitavad ka 2023. aasta puhul annetuste ja ringkonnanimikirja positsioonide vahel negatiivset seost, mille kohaselt rohkem annetanud kandidaadid paiknesid statistiliselt kõrgematel kohtadel. Võrreldes 2019. aasta andmetega on seos visuaalselt natuke tugevam ning trendijoon järsem.

Kõiki kandidaate hõlmaval joonisel on seose kirjeldusvõimet näitav R^2 väärtus 0,1598 ja erakonnale annetanud kandidaatide puhul suureneb R^2 väärtus 0,2687-ni, mis viitab tugevamale seosele annetuste ja positsioonide vahel.

Nagu 2019. aasta valimiste puhul, jääb ka 2023. aasta puhul andmetes alles tugev hajuvus, mille tõttu kasutatakse täiendavalt regressioonimudelit koos kontrollmuutujatega.

Joonised 6 – 9 (LISA 1) näitavad kandidaatide logaritmitud annetuste ja ringkonnanimikirjade positsiooni vahelisi seoseid annetamiskohustusega ja ilma annetamiskohustusega erakondade vaates. Annetamiskohustusega erakondade puhul esineb 2019. ja 2023. aasta näitel selgem negatiivne seos annetuste ja positsiooni vahel (trendijooone koefitsient vastavalt -0,41 ja -0,50 ning R^2 väärtus 0,157 ja 0,2791). See viitab seosele, et rohkem annetanud kandidaadid paiknesid keskmiselt kõrgematel positsioonidel. Ilma annetamise kohustusega erakondade joonistel oli nähtav seos oluliselt nõrgem. Trendijooone koefitsient 2019. ja 2023. aasta joonistel oli vastavalt -0,15 ja -0,05 ning R^2 väärtus 0,0251 ja 0,0032. Annetuste ja nimekirjapositsiooni vahel ei ilmnenu arvestatavat seost. Kohustusega erakondade joonisel on märgata trendijooone ümber suuremat hajusust, mis viitab võimalusele, et positsiooni mõjutasid muud tunnused rohkem kui annetamine. Täpsemalt kontrollimiseks kasutatakse regressioonimudelit koos kontrollmuutujatega.

3.2.2 Kontrollmuutujatega regressioonanalüüs

2019. aasta kõikide valimis olnud kandidaatide regressioonimudeli tulemused (Tabel 4, Mudel 1) näitavad, et peale kontrollmuutujate arvesse võtmist esineb kandidaatide annetuste ja nimekirjapositsiooni vahel endiselt statistiliselt oluline negatiivne seos. Logaritmitud annetuste tunnuse negatiivne koefitsient (-0,20; $p < 0,001$) viitab sellele, et ringkonnanimikirjades paiknesid keskmiselt kõrgematel kohtadel suuremate annetuste kogusummaga kandidaadid.

Mudeli korregeeritud R^2 väärtus on 0,18. See tähendab, et mudel selgitab ligikaudu 18% nimekirjapositsioonide varieeruvust. Kõige tugevam statistiliselt oluline kontrollmuutuja oli avalikul ametikohal töötamine (-2,61; $p < 0,001$), mille puhul paiknesid kandidaadid keskmiselt kõrgematel nimekirjakohtadel. Statistiliselt oluliseks osutus ka soo tunnus, mille põhjal

paiknesid naiskandidaadid keskmiselt kõrgematel kohtadel. Vanuse, kandideerimiste arvu ja esinduskogu liikmelisuse tunnuste puhul statistiliselt olulist seost ei täheldatud.

Tabel 4: 2019. aasta valimiste regressioonimudelid kõikide ja annetanud kandidaatide valimites

2019. aasta mudel	Mudel 1: Kõik kandidaadid		Mudel 2: Annetanud kandidaadid	
Korrigeeritud R²	0,18	18%	0,23	23%
Vaatluste arv	342		171	
	<i>Koefitsient</i>	<i>P-väärtus</i>	<i>Koefitsient</i>	<i>P-väärtus</i>
Vabaliige	6,82	0,000	8,48	0,000
2018 logaritmitud annetused	-0,20	0,000	-0,48	0,001
Vanus enne valimisi 2019	0,00	0,818	-0,01	0,610
Kandideerimiste koguarv	-0,10	0,420	0,13	0,442
Esinduskogu liige	-0,47	0,463	-0,55	0,447
Oluline avalik ametikoht	-2,61	0,000	-2,42	0,002
Sugu (naine)	-0,80	0,044	-0,78	0,176

2019. aasta annetanud kandidaatide regressioonimudel (Tabel 4, Mudel 2) näitab samuti negatiivset statistiliselt olulist seost annetuste ja nimekirjapositsioonide vahel. Logaritmitud annetuste tunnuse koefitsient (-0,48; $p = 0,001$) viitab, et suuremate annetustega kandidaadid paiknesid keskmiselt kõrgematel ringkonnanimikirjade kohtadel. Võrreldes kõikide kandidaatide mudeliga on seos annetanud kandidaatide hulgas tugevam.

Regressioonimudeli korrigeeritud R² väärtus on 0,23, mis tähendab, et mudeli abil saab selgitada ligikaudu 23% nimekirjapositsioonide varieeruvust.

Kontrollmuutujatest on statistiliselt olulisim avalikel ametikohtadel töötamise tunnus (-2,42; $p = 0,002$), mille puhul paiknesid kandidaadid nimekirjades kõrgematel kohtadel. Vanuse, kandideerimiste arvu, esinduskogu liikmelisuse ja soo tunnused statistiliselt olulist seost ei näidanud.

2023. aasta kõikide kandidaatide regressioonimudeli tulemused (Tabel 5, Mudel 1) näitavad, et kandidaatide annetuste ja nimekirjapositsioonide vahel esineb statistiliselt oluline negatiivne seos ka pärast kontrollmuutujate arvestamist. Logaritmitud annetuste tunnuse koefitsient (-0,23; $p < 0,001$) viitab, et suuremate annetustega kandidaadid paiknesid keskmiselt kõrgematel kohtadel ringkonnanimikirjades.

Mudeli korrigeeritud R^2 väärtus on 0,30, mis tähendab, et mudel selgitab ligikaudu 30% nimekirjapositsioonide varieeruvust. Kontrollmuutujatest osutusid statistiliselt oluliseks 2019. aasta hääle koguarv, vanus, esinduskogu liikmelisus ning olulisel avalikul ametikohal töötamine. Esinduskogu liikmetel (-1,24) ja olulisel avalikul ametikohal töötavatel (-1,72) kandidaatidel oli keskmiselt kõrgem nimekirjapositsioon.

Vanuse positiivne koefitsient (0,04) viitab samas sellele, et vanemad kandidaadid paiknesid nimekirjas keskmiselt madalamatel positsioonidel. Aastatesse arvatades tähendab see, et ligikaudu 10 aastat vanem kandidaat paiknes keskmiselt 0,4 kohta tagapool. Soo, kandideerimiste arvu ja annetuste kogusumma erinevus 2018 vs 2022 ei näidanud statistiliselt olulist seost.

Tabel 5: 2023. aasta valimiste regressioonimudelid kõikide ja annetanud kandidaatide valimises

2023. aasta mudel	Mudel 1: Kõik kandidaadid		Mudel 2: Annetanud kandidaadid	
Korrigeeritud R^2	0,30	30%	0,39	39%
Vaatluste arv	342		194	
	<i>Koefitsient</i>	<i>P-väärtus</i>	<i>Koefitsient</i>	<i>P-väärtus</i>
Vabaliige	4,69	0,000	7,60	0,000
2022 logaritmitud annetused	-0,23	0,000	-0,61	0,000
Sugu (naine)	-0,19	0,633	0,83	0,061
Valimiste hääle koguarv 2019	0,00	0,001	0,00	0,007
Vanus enne valimisi 2023	0,04	0,008	0,03	0,053
Kandideerimiste koguarv	0,05	0,641	-0,07	0,576
Esinduskogu liige	-1,24	0,021	-0,89	0,103
Oluline avalik ametikoht	-1,72	0,007	-1,27	0,039
Annetuste kogusumma erinevus 2018 vs 2022	0,00	0,818	0,00	0,781

2023. aasta annetanud kandidaatide regressioonimudel (Tabel 5, Mudel 2) oli annetuste ja nimekirjapositsiooni vaheline seos võrreldes kõikide kandidaatide valimi mudeliga tugevam. Logaritmitud annetuste koefitsient (-0,61; $p < 0,001$) viitab, et suurema annetuste kogusummaga kandidaadid paiknesid keskmiselt märgatavalt kõrgematel kohtadel valimiste ringkonnanimekirjas.

Mudeli korregeeritud R^2 väärtus 0,39 tähendab, et mudel selgitab ligikaudu 39% nimekirjapositsioonide varieeruvusest. Kontrollmuutujatest osutusid statistiliselt oluliseks varasem häälte koguarv 2019. aasta valimistel ning töötamine olulisel avalikul ametikohal (-1,27; $p = 0,039$). Viimase puhul paiknesid kandidaadid keskmiselt kõrgematel nimekirjakohtadel.

Soo ja vanuse tunnused jäid statistilise olulisuse piirile, kuid kandideerimiste koguarvu, esinduskogu liikmelisuse ning annetuste kogusumma erinevus 2018 vs 2022 olulist seost ei näidanud.

2019. aasta annetamiskohustusega erakondade kandidaatide regressioonimudel (Tabel 6, Mudel 1) ei ilmnenud statistiliselt olulist seost annetuste ja ringkonnanimekirja koha vahel (-0,03; $p = 0,738$). See viitab sellele, et annetuste suurus ei olnud kandidaatide paiknemise seisukohalt oluline. Kontrollmuutujatest osutus oluliseks ainult esinduskogu liikmeks olemise tunnus (-2,72; $p = 0,007$), mis näitas, et saadikud paiknesid keskmiselt kõrgematel kohtadel. Tabelis 6, Mudelis 2 välja toodud annetamiskohustusega erakondade kandidaatide mudelis ilmnes statistiliselt oluline negatiivne seos annetuse ja positsiooni vahel (-0,29; $p < 0,001$), mis tähendab, et rohkem annetanud kandidaadid paiknesid keskmiselt kõrgematel kohtadel. Lisaks oli oluline enne valimisi avalikul ametikohal töötamise tunnus (-3,80; $p < 0,001$). Korregeeritud R^2 väärtused olid vastavalt 0,15 ja 0,23, mis viitab mudeli kõrgele seletusvõimele.

Eelnevale sarnane muster ilmnes ka 2023. aasta mudelite puhul (Tabel 7). Ilma annetuskohustusega kandidaatide mudelis (Tabel 7, Mudel 1) ei ilmnenud statistiliselt olulist seost annetuse ja positsiooni vahel (0,04; $p = 0,700$) ning annetamiskohustusega kandidaatide mudelis (Tabel 7, Mudel 2) esines statistiliselt oluline negatiivne seos (-0,35; $p < 0,001$). Mõlemas 2023. aastat käsitlevas mudelis oli statistiliselt oluline 2019. aasta valimistel saadud häälte arv, mis viitab võimalusele, et varasem toetus valimistel mõjutab positsiooni. Samas ei osutunud statistiliselt oluliseks annetuste kogusumma erinevus 2018 vs 2022, mis viitab võimalusele, et mõju omas annetuste üldine tase, mitte annetuste suurenemine võrreldes eelneva valimistsükliga. Korregeeritud R^2 väärtused olid vastavalt 0,22 ja 0,35 ning see näitab mudeli kõrget seletusvõimet.

Tabel 6: 2019. aasta regressioonimudelid ilma annetamiskohustusest ja annetamiskohustusega erakondades

2019. aasta mudel	Mudel 1: Ilma annetuskohustusest		Mudel 2: Annetuskohustusega	
Korrigeeritud R²	0,15	15%	0,23	23%
Vaatluste arv	104		238	
	<i>Koefitsient</i>	<i>P-väärtus</i>	<i>Koefitsient</i>	<i>P-väärtus</i>
Vabaliige	5,05	0,000	8,11	0,000
2018 logaritmitud annetused	-0,03	0,738	-0,29	0,000
Vanus enne valimisi 2019	0,02	0,512	-0,02	0,293
Kandideerimiste koguarv	-0,09	0,738	-0,14	0,323
Esinduskogu liige	-2,72	0,007	1,32	0,112
Oluline avalik ametikoht	-0,80	0,474	-3,80	0,000
Sugu (naine)	-0,64	0,316	-0,82	0,101

Tabel 7: 2023. aasta regressioonimudelid ilma annetamiskohustusest ja annetamiskohustusega erakondades

2023. aasta mudel	Mudel 1 Ilma annetuskohustusest		Mudel 2 Annetuskohustusega	
Korrigeeritud R²	0,22	22%	0,35	35%
Vaatluste arv	104		238	
	<i>Koefitsient</i>	<i>P-väärtus</i>	<i>Koefitsient</i>	<i>P-väärtus</i>
Vabaliige	3,70	0,016	5,77	0,000
2022 logaritmitud annetused	0,04	0,700	-0,35	0,000
Sugu (naine)	0,61	0,397	-0,74	0,133
Valimiste häälte koguarv 2019	0,00	0,041	0,00	0,008
Vanus enne valimisi 2023	0,04	0,170	0,03	0,122
Kandideerimiste koguarv	0,06	0,820	0,08	0,539
Esinduskogu liige	-1,75	0,051	-0,88	0,214
Oluline avalik ametikoht	-1,86	0,114	-1,37	0,080
Annetuste kogusumma erinevus 2018 vs 2022	0,00	0,177	0,00	0,996

Logaritmitud annetuste koefitsiendi ja nimekirjapositsiooni vahelise seose paremaks praktiliseks tõlgendamiseks on koostatud Tabel 8 ja Tabel 9. Nende pealt saab ligikaudse aimduse, mitme koha võrra annetussumma suurus positsiooni mõjutab. Oluline on rõhutada, et toodud väärtused on illustratiivsed ja tegemist ei ole põhjusliku mõjuga, mis tähendaks, et sellises summas annetus tähendab automaatselt kõrgemat positsiooni nimekirjas. Tabelid kirjeldavad regressioonimudelid olevat seost annetuste suuruse ja nimekirjapositsiooni vahel.

Tabel 8 tõlgendamisel ilmneb, et annetuste ja nimekirjapositsiooni vaheline seos oli nende kandidaatide seas tugevam, kes olid erakonda rahaliselt toetanud. Seesugune mõju suurenes 2023. aasta mudelis võrreldes 2019. aastaga.

Tabel 9 puhul ilmnes sarnane muster ka annetamiskohustusega ja ilma kohustuseta erakondade võrdluses. Hinnanguline seos annetuse ja positsiooni vahel oli märgatavalt tugevam erakondades, kus annetamine on kohustuslik. Oluline on välja tuua, et tulemused ei võimalda järeldada, et annetused tagavad kõrgema nimekirja positsiooni, vaid võivad ka viidata, et annetamine aitab olemasolevat positsiooni säilitada või parlamendiliikmetelt eeldatakse suuremat rahalist toetamist.

Tabel 8: Annetuste ja hinnangulise nimekirjapositsiooni seose illustratsioon: kõik kandidaadid ja annetanud kandidaadid

Kõik kandidaadid	Koefitsient	1000 eur	2000 eur	3000 eur	4000 eur	5000 eur
2018 log annetused	-0,20	-1,80	-1,98	-2,09	-2,16	-2,22
2022 log annetused	-0,23	-2,05	-2,25	-2,37	-2,46	-2,53
Annetanud kandidaadid						
2018 log annetused	-0,48	-4,32	-4,75	-5,01	-5,19	-5,33
2022 log annetused	-0,61	-5,50	-6,05	-6,37	-6,60	-6,78

Tabel 9: Annetuste ja hinnangulise nimekirjapositsiooni seos erakondade annetamiskohustuse järgi

Ilma annetuskohustuseta	Koefitsient	1000 eur	2000 eur	3000 eur	4000 eur	5000 eur
2018 log annetused	-0,03	-0,31	-0,34	-0,36	-0,37	-0,38
2022 log annetused	0,04	0,40	0,44	0,46	0,48	0,49
Annetuskohustusega						
2018 log annetused	-0,29	-2,62	-2,89	-3,04	-3,15	-3,23
2022 log annetused	-0,35	-3,12	-3,43	-3,61	-3,74	-3,84

3.2.3 Regressioonimudelite kokkuvõte

Tulemused näitavad, et nii 2019. kui 2023. aasta Riigikogu valimiste puhul esines kandidaatide annetuste ja ringkonnanimikirjade positsioonide vahel statistiliselt oluline negatiivne seos. Suuremate annetuste kogusummaga kandidaadid paiknesid keskmiselt kõrgematel kohtadel

ning seos püsis ka kontrollmuutujatega mudelites. Seos ilmnes järjepidevalt mõlema valimisaasta mudelites, seetõttu leidis hüpotees 1 andmetes kinnitust.

Reaalselt annetanud kandidaatide analüüsi seos oli tugevam kui kõikide kandidaatide mudeli puhul. Kontrollmuutujatest oli kõige tihedamini statistiliselt oluline avalikul ametikohal töötamise tunnus.

Hüpoteesi 2 kontrollimiseks võrreldi kandidaatide annetuste mõju teiste kandidaadi tugevust seletavate tunnustega. Tulemused näitavad, et logaritmitud annetuste tunnus oli kõikides mudelites statistiliselt oluline ning annetanud kandidaatide mudelites üks tugevamaid nimekirjapositsiooni selgitavaid tunnuseid. Kõige tugevam oli seos 2023. aasta annetanud kandidaatide mudelis ($-0,61$; $p < 0,001$). Samas ei olnud annetuste mõju kõikides mudelites kõige tugevam. Mitmes mudelis osutus suurema mõjuga tunnuseks olulisel avalikul ametikohal töötamine. Seetõttu leidis hüpotees 2 osalist kinnitust – annetused olid oluline nimekirjapositsiooni mõjutaja, kuid mitte järjepidevalt kõige tugevam tunnus.

Hüpotees 3 kontrollimisel ilmnes nii 2019. kui 2023. aasta mudelites statistiliselt oluline negatiivne seos kandidaatide annetuste ja positsiooni vahel ainult nende erakondade puhul, kus kehtis annetamiskohustus (2019: $-0,29$; $p < 0,001$ ja 2023: $-0,35$; $p < 0,001$). Ilma kohustuseta erakondade kandidaatide mudelite puhul statistiliselt olulist seost ei esinenud. Samuti olid kohustusega erakondade mudeli seletusvõime taseme näitajad kõrgemad. Tulemused viitavad, et kandidaatide rahaline panustamine oli positsioonidega seotud eelkõige nende erakondade puhul, kus annetamine oli erakonna poolt formaalses või mitteformaalses vormis kohustuslikuks tehtud. Selle tõttu leidis hüpotees 3 kinnitust.

Tulemused viitavad lisaks võimalusele, et positsioonidega ei olnud seotud annetuste lühiajaline suurenemine, vaid pigem püsiv rahaline panustamine erakonda. Seda ei saa tõlgendada kui põhjuslikku seost, kus annetamine tagab kõrgema positsiooni, vaid see võib viidata võimalusele, et kõrgematel positsioonidel olevatelt kandidaatidelt oodatakse suuremat panust või aitab annetamine olemasolevat positsiooni säilitada.

Kokkuvõtteks on oluline välja tuua, et mudelite korregeeritud R^2 väärtused viitavad sellele, et kandidaatide nimekirjapositsioone võivad annetuste kõrval mõjutada ka muud tegurid, mida antud uurimustöös ei mõõdetud.

4. Arutelu

Tulemused teooria kontekstis

Kui siduda teoreetilise osa käsitlused käesoleva uurimuse regressioonanalüüsi tulemustega, siis tekib mitmeid omavahelisi seoseid. Analüüsi tulemused näitasid, et suuremate annetustega kandidaadid paiknesid keskmiselt kõrgematel ringkonnanimekirjade kohtadel ja selline seos oli statistiliselt oluline ka kontrollmuutujate arvestamise järel. See loob aluse eeldada, et rahaline panustamine on teatud määral seotud erakonnasisese positsiooniga. Seejuures ei võimalda mudeli tulemused teha põhjuslikke järeldusi, kas annetused viivad kandidaate nimekirjas kõrgemale või panustavad juba kõrgemal positsioonil olevad kandidaadid lihtsalt rohkem. Uurimus kinnitab seose olemasolu, kuid ei võimalda kajastada selle põhjuslikku suunda ning viitab vajadusele selle teema laiemaks uurimiseks Eesti kontekstis.

Kartellipartei teooria ja teostatud regressioonanalüüsi, andmevaatluse ning erakondade rahastamise teoreetilise käsitluse seostamisel võib öelda, et Eesti erakondade kontekstis eksisteerib loogika, kus rahaline panustamine on seotud nimekirja positsiooni ja kandidaatide organisatsioonilise kasulikkusega. Eriti tugevalt ilmnes see seos erakondade puhul, kus annetamine oli esinduskogu saadikutele formaalselt või mitteformaalselt kohustuslik. Selline seos viitab võimalusele, et seesugune käitumine on osa laiemast praktikast, kus rahalist panustamist peetakse väärtuslikuks tegevuseks. See sobib kartellipartei käsitlusega ressursisõltuvatest ja professionaalsetest erakondadest (Katz & Mair, 1995). Selle käsitluse kontekstis võib kandidaatide väärtuse hindamine käia osaliselt läbi nende võime panustada erakonna toimimisse rahaliselt, mis omakorda annab parteile liikmete osas teatava lojaalsussignaali.

Kandidaatide selekteerimise teoreetilise osa ja regressioonimodelite analüüsi sidumine viitab võimalusele, et erakonnad võivad ringkonnanimekirjade koostamisel väärtustada kandidaatide organisatsioonilist panust. Kandidaadi jaoks on positsioon oluline, et tõsta enda võimalust saada valituks ning parteil omakorda on teoreetiline võimalus kasutada kõrgeid nimekirja positsioone mehhanismina, millega premeerida organisatsiooni jaoks väärtuslikke kandidaate. Selline käitumine erakondade poolt ei tähenda automaatselt korruptiivset käitumist või „kohtade ostmist“.

Regressioonimudeli tulemuste põhjal ei saa väita, et rahaline panustamine on kandidaatide nimekirjapositsiooni peamine mõjutegur ja tulemused ei tähenda, et kandidaadid annetaksid teadliku eesmärgiga parandada oma ringkonnanimekirja positsiooni.

Seejuures on oluline rõhutada, et antud uurimustöö mudel ei selgitanud suurema osa nimekirjapositsioonide varieeruvust ja osad kontrollmuutujad ei olnud statistiliselt olulised. See tähendab, et ainult rahalised annetused ei määra kandidaatide positsioone, vaid nimekirjade kujundamist mõjutavad paralleelselt veel kandidaatide avalik tuntus, erakonnasisene võimustruktuur, lojaalsus, strateegilised kaalutlused, kogemus poliitikas ja valimistehnilised strateegiad.

Eesti poliitika kontekst

Regressioonimudeli ja parteide põhikirja ning annetamispraktikate koos vaatlemisel on laiemalt Eesti poliitilise süsteemi kontekstis võimalik täheldada olulisi organisatsioonilisi tendentse, kuid nende tõlgendamise juures tuleb arvestada valimissüsteemist ja püsiva kampaaniatsükli loogikast tulenevat survet koguda piisavalt ressursse.

Kandidaatide annetused ei pruugi olla juhuslik nähtus, vaid võivad olla seotud erakonnasisese positsioneerimise või lojaalsuse näitamisega. Põhikirjade ülevaade näitas, et kõigil erakondadel on vähemal või suuremal määral kandideerimisele seatud loogilised piirangud liikmemaksuga mitte panustavatele kandidaatidele. Samal ajal on piir liikmemaksu ja kohustusliku annetuse vahel mitmetes erakondades pigem hägune.

Annetamiskohustus on mitteformaalsel või formaalsel moel kehtestatud nelja parlamendierakonna fraktsioonide liikmetele ja ühe erakonna puhul samuti Euroopa Parlamendi liikmetele. Uurimuse tulemused näitasid, et statistiliselt oluline seos positsiooni ja annetuste vahel ilmnes annetamiskohustusega erakondades kõrgemal määral. Praktikas tähendab see, et kohustusega erakondades eksisteerib kokkuleppeline norm, millega eeldatakse regulaarset rahalist panust erakonna tegevuse toetamiseks. Selline norm ühtib ressursisõltuvuse loogikaga.

Parteimaks viitab võimalusele, et rahaline panustamine võib erakondades toimida ühe lojaalsuse signaalina. Selliseid praktikaid saab käsitleda riskina parteide sisemisele võrdsusele ja konkurentsile. Selle juures tuleb arvestada, et kaasaegne erakondlik tegevus eeldab märkimisväärsed rahalisi ressursse ja erakonnad ei saa toimida ilma rahaliste vahenditeta.

Kandidaatide annetused võivad olla osa laiemast erakonnasisesest karjääri loogikast, mille puhul tuleb rõhutada, et see ei tähenda tingimata teadlikku „raha koha eest“ loogikat. Üks võimalik viis seda mõtestada on läbi kandidaatide edukuse ja selle tulemusel tekkinud ressursside. Kui kandidaat on valitud erakonna liikmena parlamenti ja on saavutanud seeläbi

staatuse, siis on tal ka vahendeid, et rohkem parteid toetada. Tähelepanuväärne on, et annetuste muutus võrreldes eelmise valimistsükliga ei osutunud statistiliselt oluliseks. See viitab, et niivõrd oluline pole mitte annetamine enne valimisi, vaid pikaajaline ja püsiv erakonna toetamine.

Uurimuse tulemused tõstatavad olulise küsimuse poliitilisest võrdsusest erakondade sees. Kui rahaline panus on muutunud ootuspäraseks signaaliks kandidaadi väärtuslikkusest, võib see tekitada klaaslae sotsiaal-majanduslikult vähemkindlustatud sihtgruppidele. Kuigi Eesti valimissüsteem võimaldab ringkonnamandaatide puhul valijal nimekirja järjekorda hääletades muuta, määrab erakonnapoolne reastus kandidaadi nähtavuse kampaanias ja ligipääsu kompensatsioonimandaatidele. Seega, isegi kui seos annetuse ja nimekirjakoha vahel on statistiliselt mõõdukas, siis on sellel reaalne mõju sellele, milliseks kujuneb parlamendi koosseis.

Kokkuvõtlikult viitavad uurimustöö tulemused, et Eesti parteisüsteemis esineb kandidaatide annetuste ja nimekirjapositsioonide vahel süsteemne statistiline seos. Vaatamata sellele, et töö ei võimalda teha lõplikke järeldusi selle seose suuna osas, toetavad tulemused arusaama, et rahalised ressursid on potentsiaalselt üheks teguriks, mis mõjutab kandidaatide poliitilisi võimalusi erakondade sees.

Kokkuvõte

Käesolev bakalaureusetöö keskendus Eesti erakondade rahastamise ja kandidaatide selekteerimise vaheliste seoste analüüsimisele 2019. ja 2023. aasta Riigikogu valimiste näitel. Töö eesmärk oli välja selgitada, kas kandidaatide poolt oma erakonnale tehtud annetused on seotud nende positsiooniga erakonna ringkonnanimikirjas. Teema olulisus tuleneb vajadusest tagada poliitilise süsteemi läbipaistvus ja aus konkurents olukorras, kus erakonnad tegutsevad püsivas ressursivajaduses.

Uurimuse teoreetiline raamistik tugines kartellipartei, ressursisõltuvuse ja kandidaatide selekteerimise käsitlustele, mille kohaselt võivad erakonnad väärtustada kandidaate, kes panustavad organisatsiooni toimimisse ja kampaaniate rahastamisse.

Uurimuses kasutati regressioonanalüüsi, mis põhines ERJK annetuste andmetel ja Vabariigi Valimiskomisjoni kandidaatide nimekirjadel. Lisaks annetustele kaasati mudelisse kontrollmuutujad nagu vanus, sugu, poliitiline kogemus, esinduskogu liikmelisus ja avalikul ametikohal töötamine.

Analüüsi tulemused näitasid, et 2019. ja 2023. aasta valimiste puhul esines kandidaatide annetuste ja ringkonnanimikirjade positsioonide vahel statistiliselt oluline seos. Suuremate annetustega kandidaadid paiknesid keskmiselt kõrgematel kohtadel ning seos püsis ka kontrollmuutujate arvestamisel. Tugevam ja järjepidevam seos ilmnes erakondades, kus kandidaatide rahaline panustamine oli formaalses või mitteformaalses vormis organisatsiooniliselt ootuspärane. Samuti ilmnes mitmete erakondade puhul nn parteimaksu loogika ehk regulaarne rahaline panustamine erakonna tegevusse.

Tulemused ei võimalda teha lõplikku põhjuslikku järeldust, kas annetused aitavad kandidaatidel nimekirjas kõrgemale tõusta või annetavad rohkem juba tugevamal positsioonil olevad kandidaadid. Uurimuse tulemused viitavad pigem sellele, et oluline ei olnud annetuste lühiajaline suurenemine enne valimisi, vaid pikaajalisem ja püsiv rahaline panustamine erakonna tegevusse. Uurimus kinnitab siiski süsteemse statistilise seose olemasolu kandidaatide annetuste ja nimekirjapositsioonide vahel.

Kokkuvõttes viitab uurimus sellele, et rahalistel ressurssidel võib olla Eesti parteisüsteemis mõju kandidaatide poliitilistele võimalustele ja erakondade sisemisele konkurentsile. Kuigi annetused ei osutunud kandidaatide nimekirjapositsiooni ainsaks ega kõikides mudelites tugevaimaks mõjuteguriks, toetavad tulemused arusaama, et rahaline panustamine võib toimida ühe organisatsioonilise lojaalsuse signaalina.

Kasutatud kirjandus

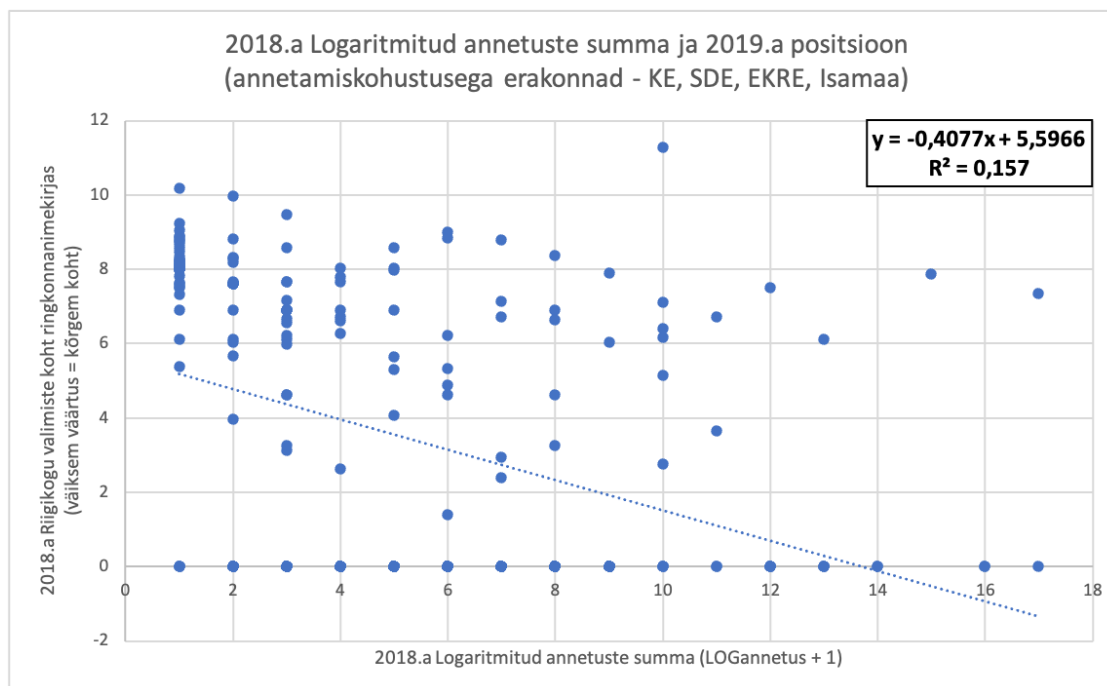
- Agu, J. (2015). *Erakondade rahastamise vastavus põhiseadusele ja rahvusvahelistele standarditele* [Magistritöö, Tartu Ülikool]. <https://dspace.ut.ee/items/52107fa2-16d2-4f5b-bab6-4de9d113c842>
- Bolleyer, N., & Gauja, A. (2011). Parliamentary salaries as a party resource: Party organizational power in Westminster democracies. *Party Politics*, 19(5), 778–797. <https://doi.org/10.1177/1354068811410363>
- Brockington, D. (2003). A low information theory of ballot position effect. *Political Behavior*, 25(1), 1–27. <https://doi.org/10.1023/A:1022946710610>
- Eesti 200. (2024). *Erakonna Eesti 200 põhikiri*. <https://eesti200.ee/pohikiri/> (vaadatud 3. aprill 2026)
- Eesti Vabariigi põhiseadus. (2025). *Riigi Teataja*. <https://www.riigiteataja.ee/akt/115052015002> (vaadatud 14. aprill 2026)
- EKRE. (2024). *Eesti Konservatiivse Rahvaerakonna põhikiri*. <https://www.ekre.ee/pohikiri/> (vaadatud 3. aprill 2026)
- Erakondade Rahastamise Järelevalve Komisjon. (2026). *Erakondade tulud ja laekumised*. <https://www.erjk.ee/et/aruanded/erakondade-tulud-ja-laekumised> (vaadatud 17. aprill 2026)
- Erakonnaseadus. (2023). *Riigi Teataja*. <https://www.riigiteataja.ee/akt/EKS> (vaadatud 19. aprill 2026)
- ERR. (2014, 28. mai). *Keskerakond võib sattuda kriminaaluurimise alla*. <https://www.err.ee/513770/keskerakond-voib-sattuda-kriminaaluurimise-alla> (vaadatud 15. aprill 2026)
- ERR. (2017, 13. oktoober). *Meikar näeb Rõivase skandaali puhul sarnasusi Silvergate'iga*. <https://www.err.ee/636230/meikar-naeb-roivase-skandaali-puhul-sarnasusi-silvergate-iga> (vaadatud 15. aprill 2026)
- ERR. (2025, 21. november). *Prokuratuur esitab Isamaale kahtlustuse seoses väidetava rahastamisega*. <https://www.err.ee/1609864371/prokuratuur-esitab-isamaale-kahtlustuse-seoses-vaidetava-rahastamisega> (vaadatud 15. aprill 2026)
- Euroopa Parlamendi valimise seadus. (2024). *Riigi Teataja*. <https://www.riigiteataja.ee/akt/EPVS> (vaadatud 10. aprill 2026)
- Isamaa Erakond. (2021). *Isamaa Erakonna põhikiri*. <https://isamaa.ee/pohikiri/> (vaadatud 3. aprill 2026)

- Katz, R. S., & Mair, P. (1995). Changing models of party organization and party democracy: The emergence of the cartel party. *Party Politics*, 1(1), 5-28. <https://doi.org/10.1177/1354068895001001001>
- Keskerakond. (2022). *Eesti Keskerakonna põhikiri*. https://keskerakond.ee/wp-content/uploads/2025/02/KE_pohikiri_vastu_voetud_KE_XVI_kongress_05.11.2016_muudetud_taiendatud_KE_XVII_kongress_13.10.2018_muudetud_taiendatud_KE_XI_X_kongress_13.08.2022.pdf (vaadatud 3. aprill 2026)
- Kohaliku omavalitsuse volikogu valimise seadus. (2026). *Riigi Teataja*. <https://www.riigiteataja.ee/akt/120052025003> (vaadatud 10. aprill 2026)
- Koppell, J. G. S., & Steen, J. A. (2004). The effects of ballot position on election outcomes. *The Journal of Politics*, 66(1), 267–281. <https://doi.org/10.1046/j.1468-2508.2004.00151.x>
- Korruptsioonivastane seadus. (2025). *Riigi Teataja*. <https://www.riigiteataja.ee/akt/114032025012> (vaadatud 19. aprill 2026)
- Nassmacher, K.-H. (2003). Introduction: Political parties, funding and democracy. *Funding of political parties and election campaigns*, 1–19. International Institute for Democracy and Electoral Assistance (IDEA).
- Norris, P., & van Es, A. A. (Eds.). (2016). *Checkbook elections? Political finance in comparative perspective*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780190603601.001.0001>
- OECD. (2017). *Preventing policy capture: Integrity in public decision making*. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/9789264065239-en>
- Pennings, P., & Hazan, R. Y. (2001). Democratizing candidate selection: Causes and consequences. *Party Politics*, 7(3), 267–275. <https://doi.org/10.1177/1354068801007003001>
- Rahat, G. (2009). Which candidate selection method is the most democratic? *Government and Opposition*, 44(1), 68–90. <https://doi.org/10.1111/j.1477-7053.2008.01276.x>
- Rahat, G. (2024). Party types in the age of personalized politics. *Perspectives on Politics*, 22(1), 213–228. <https://doi.org/10.1017/S1537592722000366>
- Rahat, G., & Hazan, R. Y. (2001). Candidate selection methods: An analytical framework. *Party Politics*, 7(3), 297–322. <https://doi.org/10.1177/1354068801007003003>
- Raiste, A. (2025). “AK. Nädal”: miks lähivad parteid pahuksisse erakondade rahastamise reeglitega? ERR. <https://www.err.ee/1609872036/ak-nadal-miks-lahevad-parteid-pahuksisse-erakondade-rahastamise-reeglitega> (vaadatud 22. aprill 2026)

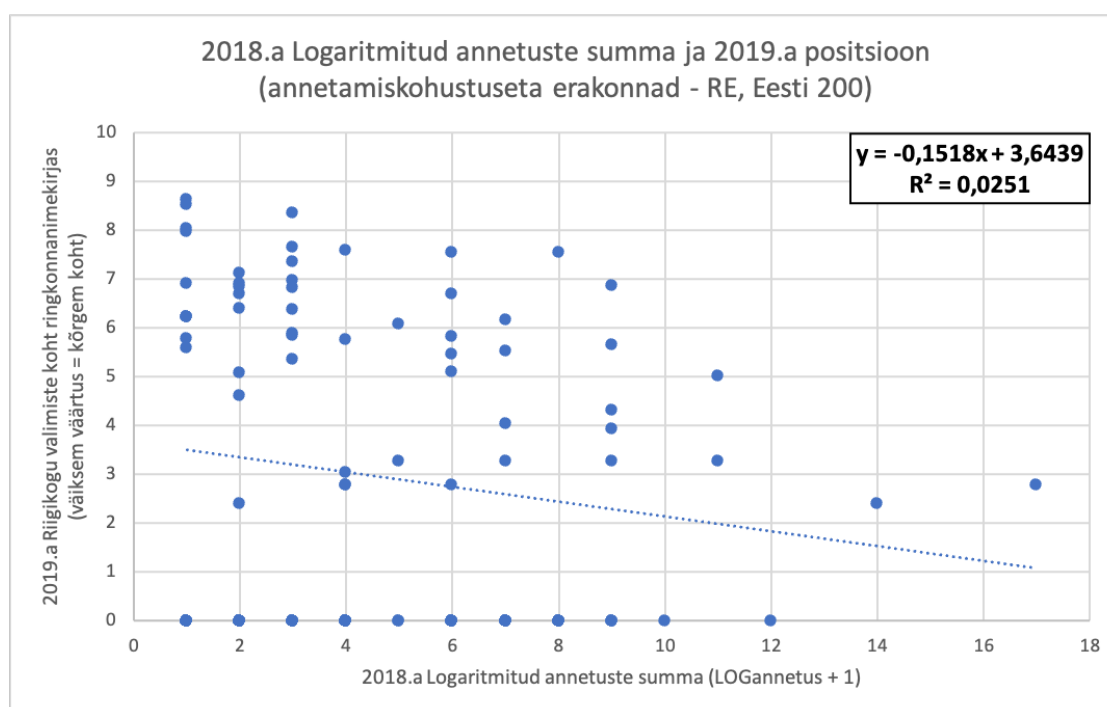
- Reformierakond. (2021). *Eesti Reformierakonna põhikiri*.
<https://reform.ee/erakond/pohikiri/#pohikirja-taistekst> (vaadatud 3. aprill 2026)
- Riigikogu liikme staatuse seadus. (2025). *Riigi Teataja*. <https://www.riigiteataja.ee/akt/130122024019> (vaadatud 14. aprill 2026)
- Riigikogu valimise seadus. (2024). *Riigi Teataja*. <https://www.riigiteataja.ee/akt/RKVS> (vaadatud 10. aprill 2026)
- Sikk, A. (2006). From private organizations to democratic infrastructure: Political parties and the state in Estonia. *Journal of Communist Studies and Transition Politics*, 22(3), 341–361. <https://doi.org/10.1080/13523270600855720>
- Sikk, A., & Köker, P. (2023). Introduction: Candidates and party evolution. *Party people: Candidates and party evolution*, 1–18. Oxford University Press.
<https://doi.org/10.1093/oso/9780198868125.001.0001>
- Sotsiaaldemokraatlik Erakond. (2024). *Sotsiaaldemokraatliku Erakonna põhikiri*.
<https://www.sotsid.ee/erakond/pohikiri/> (vaadatud 3. aprill 2026)
- Strøm, K. (2000). Delegation and accountability in parliamentary democracies. *European Journal of Political Research*, 37(3), 261–289. <https://doi.org/10.1111/1475-6765.00513>
- Vabariigi Valimiskomisjon. (2011). *Toimunud valimiste arhiiv: Riigikogu valimised 2011*.
http://vvk.ee/varasemad/rk2011/mandate_acquisition.html (vaadatud 17. aprill 2026)
- Vabariigi Valimiskomisjon. (2015). *Toimunud valimiste arhiiv: Riigikogu valimised 2015*.
<http://rk2015.vvk.ee/acquired-mandates.html> (vaadatud 17. aprill 2026)
- Vabariigi Valimiskomisjon. (2019). *Toimunud valimiste arhiiv: Riigikogu valimised 2019*.
<https://rk2019.valimised.ee/et/election-result/acquired-mandates.html> (vaadatud 17. aprill 2026)
- Vabariigi Valimiskomisjon. (2023). *Toimunud valimiste arhiiv: Riigikogu valimised 2023*.
<https://rk2023.valimised.ee/et/elected-members/acquired-mandates> (vaadatud 17. aprill 2026)
- Vabariigi Valimiskomisjon. (2026). *Valimiste arhiiv*. <https://www.valimised.ee/et/toimunud-valimiste-arhiiv> (vaadatud 15. veebruar 2026)
- Vabariigi Valimiskomisjon. (2026). *Valimiste avaandmed*. Valimised Eestis.
<https://www.valimised.ee/et/valimiste-arhiiv/valimiste-avaandmed> (vaadatud 17. aprill 2026)
- van Biezen, I. (2003). *Financing political parties and election campaigns: Guidelines*. Council of Europe Publishing.

Walecki, M. (2007). *The Europeanization of political parties: Influencing the regulations on political finance*. (EUI Working Paper MWP 2007/29). European University Institute.
https://www.academia.edu/58367190/The_Europeanization_of_Political_Parties_Influencing_the_Regulations_on_Political_Finance

LISA 1

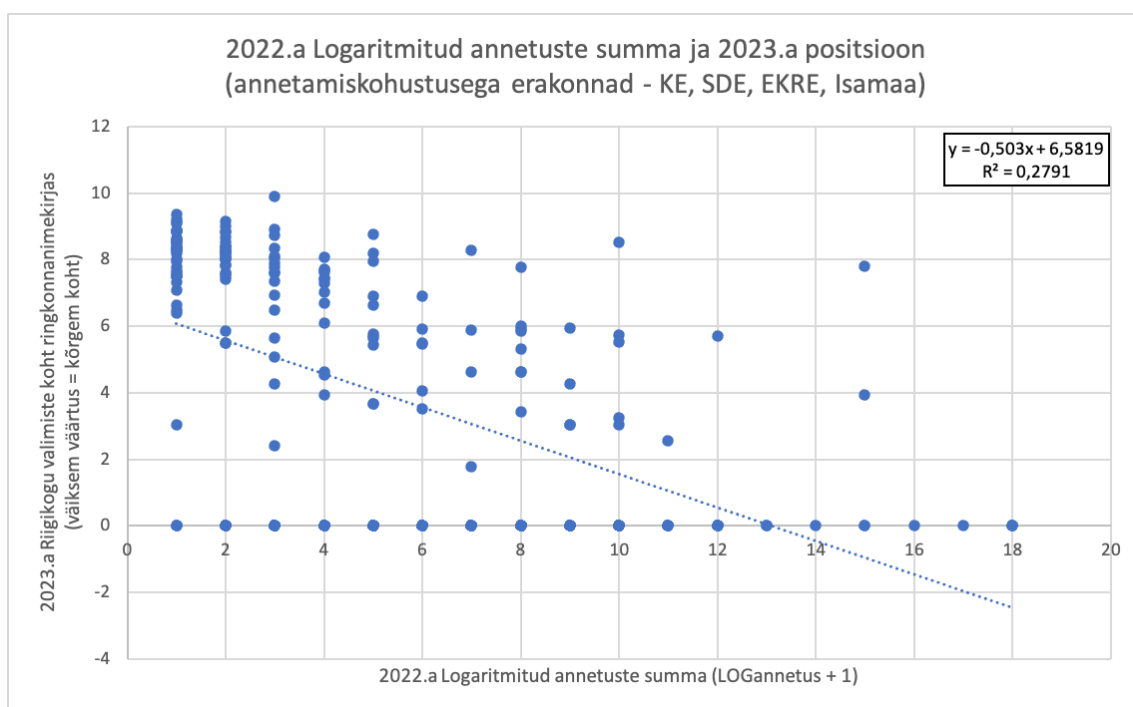

Joonis 6: 2018. aasta logaritmitud annetuste summa ja 2019. aasta ringkonnanimikirjade positsiooni vaheline seos – annetamiskohustusega erakonnad (KE, SDE, EKRE, Isamaa).

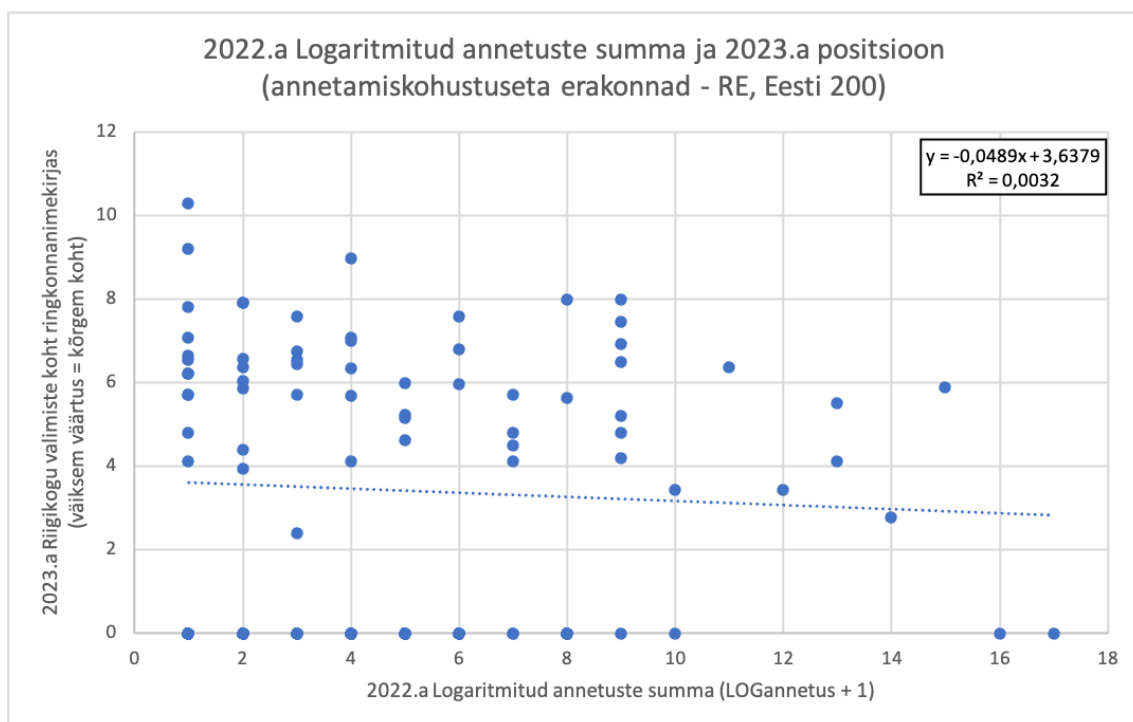

Joonis 7: 2018. aasta logaritmitud annetuste summa ja 2019. aasta ringkonnanimikirjade positsiooni vaheline seos – ilma annetamiskohustusega erakonnad (RE, Eesti 200).

LISA 1 JÄRG

Joonis 8: 2022. aasta logaritmitud annetuste summa ja 2023. aasta ringkonnanimikirjade positsiooni vaheline seos – annetamiskohustusega erakonnad (KE, SDE, EKRE, Isamaa).

Joonis 9: 2022. aasta logaritmitud annetuste summa ja 2023. aasta ringkonnanimikirjade positsiooni vaheline seos – ilma annetamiskohustusega erakonnad (RE, Eesti 200).

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Robert Lang, (isikukood:38909282751) annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

„Riigikogu valimiste kandidaatide annetused oma erakonnale 2019. ja 2023. aastate valimiste näitel“ ehk „Candidate Donations and Party List Positions in Estonian Parliamentary Elections, 2019 & 2023“, mille juhendaja on Mihkel Solvak,

- reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
- üldsusele kättesaadavaks tegemiseks ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
- olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile;
- kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.